

জ্যোতিকলা, সাহিত্যকলা, চিন্তামণি, মানসো, গুটিমালী,
জয়াতীর্থ আদির গ্রন্থকাব

শ্রীনীলমণি ফুকন প্রণীত
যোবহাট

১ জেঠ, ৫০২ শকবাব্দ ।

প্ৰকাশক—

শ্ৰীপ্ৰেমধৰ বাজখোৱা,

বাতৰি প্ৰেছ, যোৰহাট।

প্ৰথম প্ৰকাশ

জ্যৈষ্ঠ—৫০২ শকবাব্দ

মেই—১৯৫১

যোৰহাটৰ বাতৰি প্ৰেছত ছাপা।

উচৰ্গা

মহাত্মাৰ “ভাৰত-ত্যাগ” মন্ত্ৰত দীক্ষিত হৈ যি সকল
দেশৰ নব-নাৰীয়ে মুক্তি-মন্দিৰৰ দুৱাৰ মুকলি কৰি
বিয়াল্লিশৰ আন্দোলনত নিজক বলিদান দি
কুণ্ডাইন বৈকুণ্ঠলৈ প্ৰয়াণ কৰি স্বৰ্গাদপি
গৰিয়সী জননী জন্মভূমিৰ স্বাধীনতাব
পতাকা ভাৰতৰ মুক্ত-আকাশত
হিমালয়ৰ সমানে উচ্চ
কৰি ধৈ গল
সেই স্বহৃদসকলৰ পৱিত্ৰ নামত
“জিজিবি”ৰ মৰ্ম-কথা
উচৰ্গা কৰিলো ।
শ্ৰীমতীলক্ষ্মণী ফুকন

“জিজিবি”ৰ পৰিচয়

মহাত্মাৰ মহাবাহী হল—“ভাৰত-ভাগ”। লগে লগে কাৰা-
দৰণ। জগন্নাথৰ স্বাত্ৰীৰ দৰে দেশ ছেলমুৱা হল। এয়ে বিয়াল্লিশৰ
শাব্দেলন। হিংসা অহিংসাৰ মাজত তয়া-গয়া বণ আৰম্ভ হল।
দেশবাসি আন্দোলনৰ ধুমুহা আহিল, চটু উঠিল। কাণ্ডাৰী-বিহীন
নাও তল-ওপৰ হবলৈ ধৰিলে। হিংসা অহিংসাৰ ষোঁমোছাত পৰি দেশে
কেৰ্নি খোজ দিব, স্থিৰ নোহোৱা হল। এফালে শক্তিৰ সংহাৰ-মুৰ্ত্তি,
আন ফালে জননৌ মুক্তি মন্দিৰৰ দুৱাৰ ডলিত—এথোজ মাজ বাকী।

কাৰা-মন্দিৰ সতীৰ্থ সকলোৰে ভৰি পৰিল, নধৰা হল। চোৱে
টানি নিয়া খেৰকুটা ডালৰ দৰে নিজেও সেই ভীৰৰ দাত্ৰী হৈ
পৰালো। দেৱ-দৰ্শনৰ আশাত মুক্তি মন্দিৰ সোমালোঁগৈ। তাত
যি দেখিলো, যি শুনিলো, হৃদয়ত যি অন্তৰ কৰিলো, আত্ম-পৰীক্ষাত
কি পালো—সকলো অকৃত্তিকৈই প্ৰকাশ কৰিবৰ এটি প্ৰৱণ চোছ।
হোৱাত ভাবোন্মেষকাৰী কবিতা নাম দি লিখা হল, যাক ভাৰগ্ৰাসী
সকলে “ৰ” সৃষ্টি ধৰি প্ৰকৃত ৰূপ দিব পাৰে।

সম্ভাৰ লগে লগে ছেল সোমাত। সোমোৱা মাত্ৰেই মনৰ
যেন কিবা এটা পৰিবৰ্ত্তন ঘটিল। দুৱাৰখন বন্ধ কৰিলতেই যেন
স্বকীয়া এখন ঠাই পালোহি—বহিৰ্জগতৰ লগত কোনো সম্বন্ধ নাই।
চাৰিউফালে যেন জিজিবিৰেই শব্দ শুনিবলৈ পালো। শব্দীৰ জোখ-
মাখ ললে, কানি-কাণোৰ কেই ডোখৰ চালে, ৰাকচ-বিছনা যেলি
চালে, “কয়দী” তৈয়াৰ কৰা সকলোখিনি কাম সমাপন হল।
তেতিয়া ভিতৰ ফালৰ দুৱাৰখন যেলি সুমাই দি নিমিষতে বন্ধ

কৰি দিলে। চুঁয়ামুয়া দেখিলো। খস্কেৰ পাচতে দেখো সজাৰ
পখী মইনা কুলিৰ দৰে তিনি চাৰি-শ মুক্ত-প্ৰাণ ডেকাই কিবিনিয়াবলৈ
ধৰিলে। তেওঁলোকৰ মাজত পৰি নিজৰ কথা তেনেই পাহৰিলো।
দেখো সাধকৰ দল তপঃক্লিষ্ট দেহা ধৰি যজ্ঞস্থল শোভি বহি
আছে। স্বৰ্গীয় লোকপ্ৰিয় বাদলৈ প্ৰমুখ্য পূজাৰী সকল বেদী
পাতি বন্ধনৰ মাজতো মুক্ত জীৱনৰ দৈৱবাণী শুনি দুঃসাধ্য সাধনা
কৰি আছে। তেওঁলোকৰ হৃদয়ৰ আলোকপুৰীৰ সৌন্দৰ্য্য দেখি তবধ
মানিলো। বন্ধীশালতেই আশ্ৰম-স্থলভ স্থৰ অশ্ৰুতৰ কৰিলো।
বাহিৰৰ দত্ত অহঙ্কাৰ সকলো আঁতৰি গল। এই ক্ষুদ্ৰ জীৱনে সেট
সকল ত্যাগী মহৎ জীৱনৰ সঙ্গস্থ লাভ কৰিলে।

দিনে যি ভাব মনত উদয় হৈছিল তাক একোটি কবিতাকাৰে
প্ৰকাশ কৰিছিলো। প্ৰথম মাহ এইদৰে কটালো। এটো কবিতা বিলাকৰ
মাজেদিয়েই জেলৰ ভিতৰত যি বিলাক নিৰ্ম্মম, নিষ্ঠুৰ কাম চলি
আছে গোণভাৱে বৰ্ণনা কৰা হৈছে। দৈনিক এনে নিৰ্ম্মম নিষ্ঠুৰ
কামে মানুহক আৰু কিমানদূৰ অমানুহ বৰি তোলে, মনুষ্যত্ব লোপ
কৰি পেলায়, তাক দেখুৱাবৰ চেষ্টা কৰা হৈছে। জেলত শাৰীৰিক
কষ্ট ভোগতকৈ মানসিক আৰু নৈতিক অৱনতি যি কিমান ভয়াবহ
সেই কথা কবিতাৰ মাজেদি ইঙ্গিত দি কোৱা হৈছে। ব্যাধৰ
শৰতকৈ মাজ নিশাখন চকুৱে মতিলে ব্যাধৰেই মাত যেন শুনিহে
বুহু কপাই তোলে। জেলৰ লোৱৰ দুৰাৰত অত্যাচাৰ, অবিচাৰ
আহি সদায় আঘাত দি থক বাবেহে, সি সদায় কৰ্কৰিছে
জিঞ্জিৰিছে, গৰ্খৰিছে। শলখাৰ হৃদয় কপে, একোটাৰ চুৰমাৰ হৈ
ধাব খোজে। জেলখানা শিলেৰে বন্ধোৱা বাবেই "পাৰালী" বুলিব
নোৱাৰি। তাৰ ভিতৰত কোনেও কাণ নিদিয়া ৰিবিলাক হাট্কাৰ ধ্বনি

ଓଁ, ଶୁନିଲେ ତେଜ ଗୋଟି ଯବା କାହିନୀ ଘଟେ, ବଞ୍ଚାଚକ୍ଷୁ, ଅଟୁହାସି—
 ଏହି ବିଳାକେହେ ସ୍ଵାର୍ଥରେ ମାସାଣୀ କରି ତୋଲେ । ଏହି କାବ୍ୟେ କବ
 ମାସି, "କାବା ! ତୋର ଲୋହ-ଶଲ୍ୟା ଶ୍ରମ୍ଭର, ଲୋରର ଶିକଳି ଡାଲ ନହ
 ସିମାନ କଟିନ ସିମାନ ତୋର ଗାର ଛାୟାଗାଲ ।" ଜେଲର ଭିତରତ
 ଚିପାହୀ-ଚକ୍ଷୁବୀ ଛୁବୋତେ କୟନୀବିଳାକର ମନତ ଏନେ ଖେଳାୟ ସେନ
 ବାସେ ଏକୋଟା ଧାମ ମାସି ଗଲ । କୟନୀର ମନ ଯକଡୁମିର ଦରେ ଏନେ
 ଶୁକାନ୍ ଆକ ଉଦାସ ସେ ଜେଲର ଭିତରତ ଥକା ଗଛ-ଗଛନିସେଓ ଗାତ
 ଛା ମି ଶୀତଳ କରିବୁ' ନୋରାବେ । ସେଊଜୀୟା ବନନିଧନେଓ ଚକ୍ଷୁ ଜୁବ
 ନକରେ । କୟନୀ ଏଟାକ ହାତତ ଭବିତ ଶିକଳି ମି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଭାବେ ଲେ
 ଛୁବା ଦୃଶ୍ୟ ସିମାନ କଟୋର ବିଧାନ ବୁଲି ମନତ ବିତୃଷ୍ଣା ଜନ୍ମେ, ଶିକଳିଡାଲ
 ନିଜେ ସିମାନ କଟୋର ନହସ । ହେଉଜ୍ଞାନ ଓପଜା କୟନୀର ପୋଟାକଟୋ ଏଜନ
 ବୈଷୟର ଗାତ ହୁମାହି ମିଲେ ତେଓ ସେ ଚୋର ନହସ ଏହି କଥା ମନଲେ ଆହିବ
 ନୋଧୋଜେ । ଭାତଗାଲ ମିଶିତେ ମାତ୍ର ଚୋଚୋବାହି ଲେ ଛୁବୋତେ, ସିଟୋ
 ଜାଚତ ଭାତ-ଆଜା ମିସେ ବାଜ୍ଞାନି ଘରର ଆଳାକୁତକେଓ ଭାତ-ମାନୀ
 କଳା ହୋରା ସେନ ଲାଗେ । ଓବଧ ସିସାର ଚେଓ, ମାଲମବା ମଧାହି ବୋଗୀର
 ବୋଗ ଦୂବ କବାତକେ ମନର ମାୟା ହୁଓତି ବୋଗ ଆକ ବଢାୟ ହେ ।
 ଲୋରର ଶଲ୍ୟାବୋଧ-ତକେଓ ଦୁରବୀ-ଗ୍ରହବୀର ମନବୋର ଟାନ ହେ ମରେ ।
 ଜେଲର ଭିତରତ ମାଧୁ ଚୋର ମ୍ରତେନ କରିବର ମାଧା ନାହି । ଏହି କାବ୍ୟେହି
 ବଳୀଶାଳକ "ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ମହୁଷ୍ୟାଦୀନ ଜୀବନର ଚିତ୍ରଶାଳ" ବୁଲି କବ
 ମାସି । ଜେଲର ଭିତରତ ଦେଖା କାମ ବିଳାକ ଅମ୍ଭ ନେ ନିଷିଦ୍ଧ ବିଧାନ
 କବା ଟାନ ହେ ମରେ । ଜେଲର ଚାରି ବେବର ମାଜ୍ଜତ ହିମାନ ବିଳାକ ନିର୍ଦ୍ଦୟ କାମ
 ହସ ତାକ ଶେଷି କାବାବୋ ସେ ସମ୍ମତା ହସ ଏନେ ଅହୁମାନ କରିବ ମାସି ।
 ଭାତ ଚକ୍ଷୁଲୋଟୁମିଓ ହାତେବେ ଯଚିବଲେ ମାହ ନହସ । ତମତ ଚକ୍ଷୁଲୋ
 ଚକ୍ଷୁତେହି ସାବ ସାୟ । ନିଜର ହଲଡାଲୋ ଜାନି-ଶୁନି ନିଜେ ଟାଟି ମିସ

লাগে। জীয়াতু বিষানেই নিদিয়ক, যুধব মাত নোলোৱাকৈ সহিব লাগিব। চিঞৰ-বাখৰ কবিলে কুণ্ডতে কিমটো পৰে। জেলখানা জুৰি বানিবা জীয়া মাহুহৰেই এখন মহাশয়ান। তাত যুতু নোহোৱাকৈও যমৰ সকলো যন্ত্ৰণা ভোগ কৰা হয়।

ফাটকিয়াল বুলিলে যে সমাজৰ অতি দুগুনীয় কথা সেইকথা তাত গৈ অহুতৰ কবিলে। মাহুহেই মাহুহক অকাতৰে কিমান দূৰ নিটুৰ ব্যৱহাৰ কৰিব পাবে, জেলখানাতহে সেই কথাৰ প্ৰকৃত মৰ্ম উপলব্ধি কৰিব পাৰি। লাঠী চাৰ্জৰ পাগলা ঘণ্টাৰ পাগলামি কিমান দূৰ হব পাবে, মাহুহ পশু হলে কিমান দূৰ নিটুৰ হব পাবে, তাত গৈ দেখিলে। জেলৰ ভিতৰত এনে কোনো গোকাং কাম নাই, যি কাম কৰাৰ হতুৱাই কবোৱা নহয়। ময়লা পেলোৱাৰ পৰা গৰুৰ দৰে জেলৰ ঘানি টনালৈকে সকলো কাম কৰিব লাগে। হাতৰ একোটা বিজ্ঞা শিকাৰ ব্যৱস্থা আছে সঁচা। কিন্তু সি এতিয়াও ওলাই আহি নিজৰ জীৱিকা নিৰ্বাহ কৰিবলৈ উদগোৱা বিধৰ ব্যৱস্থা হব পৰা নাই। একোজন ধৰ্ম যাজকে একোদিন গৈ ধৰ্ম, নীতি, সদাচাৰৰ কথা পাল মাৰি শিকাই আহে। কিন্তু পোটেই সপ্তাহটো ফাটকিয়াল সকলে যেনেকৈ পশুৰ দৰে ব্যৱহৃত হয়, তাৰ পৰা কোনো স্বফল পোৱা নাযায়। গৰুৰ আগত টোকাৰী বোৱাৰ দৰে হয়। ফাটকত লঘু দোষত গুৰু দণ্ড, মাত মাতিলেই শাস্তি, কথাই কথাই বেঁত, নিজান ফাটক ইত্যাদি ব্যৱস্থাবিলাকে দণ্ডিতৰ দোষ সংশোধন কৰাতকৈ ওলাই আহি তাতোতকৈ গুৰুতৰ দোষ কৰিবলৈ বুকুত অমাহুযিক সাহ লৈ আহিবলৈ ফাটকিয়াল অত্যন্ত হৈ পৰে। দোষীয়ে জেলখানাত অহুতপ্ত হবলৈ কোনো প্ৰকাৰ অৱসৰ নাপায় বা কাৰো পৰা তেনে বুকনি নাপায়। আকৌবা কোনটো দোষত পৰে এই চিন্তাতে চৌবিশ ঘণ্টা অস্তমান

হৈ থাকে। এনে আতঙ্কিত অৱস্থাত জীৱনৰ প্ৰতি মমতাই নোহোৱা হৈ আহে। পাছত যি কোনো নিৰ্ভৰ কামত আগবঢ়াটো আভাৱিক হৈ পৰে।

বিয়াল্লিশৰ বাজনৈতিক বন্দীসকলৰ বাবে জেলৰ চিত্ৰ সুকীয়া। জেল তেওঁলোকৰ পক্ষে এখন মায়াপুৰী। বাহিৰে অন্ধকাৰ বিকট হাঁহিলেও, তেওঁলোকে মনৰ আলোক পুৰীতেই সদায় বিচৰণ কৰে। কাৰাগাৰ তেওঁলোকৰ সাধনাৰ থল। তাত তেওঁলোকে মুক্তিলাভৰ চৰণত কেৱল জননীৰ আকাঙ্ক্ষিত মুক্তি বিচাৰে। তেওঁলোকৰ বিশ্বাস যে জননী যদিও আজি শৃঙ্খলিতা, কাৰাৰ মুক্ত দুৱাৰে এদিন হিমালয়ৰ নৰে উচ্চ শিৰ হৈ ওলাই যাব। সাগৰে আকৌ পাণ্ড পখালিব, বুকুত বিদ্যা নীলাচল আকৌ শোভিব। সেৱক বৃন্দৰ স্বাধীনতা গানে দেশৰ সৃষ্ট স্বাধীন প্ৰাণ আকৌ জগাই তুলিব। ইয়াত সজাৰ পখীৰ নৰে বন্দী হৈ থকা ডেকা-গাভৰুৱে এদিন মুক্তিগান গাই বিমান ৰূপাই ওলাই যাব। এওঁলোকৰ মানত বন্দীশাল শক্তিশাল হৈ উঠিল। পোৱাতী বাঘিনী আজি গঁৰালত শুলেও, সাৰপালে এগাল পোৱালীৰ সৈতে গঁৰাল লৈ কেনি জাপ মাৰিব কোৱা টান। দেশসেৱক সকলৰ পক্ষে কাৰাগাৰ অশান্তিৰ ঠাই হ'ব নোৱাৰে। তেওঁলোকৰ মনৰ শান্তিয়ে দেহাৰ অশান্তিখিনি আঁতৰাই দিয়ে। তেওঁলোকে ইয়াত কামনা ৰাসনা ত্যাগ কৰি মনতে নিজ তপস্তাৰ আসন পাতি সিদ্ধিৰ দুৱাৰ মুকলি হোৱা সময় অপেক্ষা কৰি থাকে। কাৰাৰ বন্ধনে তেওঁলোকৰ দেহাৰ বন্ধি ওচায়। বিচাৰকে অসত্যৰ সূত্ৰ লৈ যি বিচাৰ কৰি বন্দী-শাল ভৰাই দিছে, তেনে বন্দীশাল এদিন উৰি যাব এই বিশ্বাস তেওঁলোকৰ হৃদয়ত অটল। অহিংস যুদ্ধৰ বন্দী সেনানী সকলৰ

আদৰ্শ অন্ধ-শব্দ প্ৰয়োগ নহয়। তেওঁলোকৰ অটল বিশ্বাস “প্ৰকাশ নহলে মানৱৰ আত্মবল, সাম্য-মৈত্ৰী-স্বাধীনতা সদায় নিষ্ফল।” বন্দী অৱস্থাতো তেওঁলোকৰ মন কোনো কালে অথিৰ নহয়। বন্ধনৰ দানো তেওঁলোকে হাত পাতি লব জানে। “মুক্তি এৰি বন্ধনৰ দান, হব যে নোহোৱাৰে একো আন”—এই কথা তেওঁলোকে নিৰ্ৰীক্যৰ চিন্তে বিশ্বাস কৰে। কাৰাব শৃঙ্খলেই তেওঁলোকৰ ভীৰন শৃঙ্খলিত কৰি তোলে। তেনে শৃঙ্খলিত জীৱনেই তেওঁলোকৰ স্বৰ্গৰ দুৱাৰ হৈ পৰে।

কাৰাগাৰত তেওঁলোকে ভোগ-বিলাসৰ কোনো বস্তু নিবিচাৰে। আজাই পৰমানন্দৰ সফুৰাটি মেলি দিয়ে। তাতেই অফুৰন্ত আনন্দ বৈ যায়। এই কাৰণেই বন্দী অৱস্থাতো তেওঁলোকে আনন্দ-উৎসৱ উপভোগ কৰিছিল। বিজয়াৰ দিনা শক্তি-অৰ্চনাত নিজ “বক্তা-জৱা” বাচিছিল। লক্ষ্মীপূজাৰ দিনা কব পাৰিছিল—“নহয় বন্দিনী আৰু লক্ষ্মী ভাবতৰ।” কব পাৰিছিল, “শ্ৰামা! আজি তুমি বক্ষাকাশী হৈ জগত শ্ৰামলা কৰি তোলা।” অমৃতৰ কবিব পাৰিছিল দীপালিৰ দিনা বাহিৰে ভিতৰে যি কুৰা জুই জলিছিল তাৰেই শিখাবোৰ প্ৰাণত পোহৰ পেলাই শিৰাই শিৰাই সোমাল। বিহুৰ আনন্দ-উৎসৱ খোৱা-লোৱা, প্ৰীতি-স্নেহ, কাৰাব দুৱাৰ পাৰ হৈ অহা-যোৱা কৰিছিল। কাৰাব বন্ধনে বাহিৰৰ ভাই-ভনী সকলৰ বিহুৰ প্ৰীতি-স্নেহ, পিঠা-পনাবপৰা বঞ্চিত কৰিব পৰা নাছিল। হাত-ভৰি বন্ধা বন্দীশালতো মাতৃ-পুজা চলি আছিল। তাতে মুক্তি-শব্দ প্ৰাণত বাজি উঠিছিল। বিশ্বাসী সকলে তাত মুক্তিস্থানৰ সংকল্প লোৱা মাতেই মুক্তিনাথ আহি প্ৰাণত দেখা দিয়ে।

অহিংস যুদ্ধই আদৰ্শ আমাৰ—কাৰাগাৰতো এই বিশ্বাস বন্দী সেনানী সকলৰ অটুট আছিল। অহিংস যুদ্ধত স্বাধীনতা লাভ এয়ে জাবতৰ

অমোঘ বাণী, এই কথা তেওঁলোকে সাৰোগত কৰি লৈ বিশ্বাসেৰে সেইদিন অপেক্ষা কৰি আছিল। যুদ্ধক্ষেত্ৰত তাৰ অগণ ব্যতিক্ৰম হলেও কৰ্ণ অশ্বখামা সিমানেই বাহিৰ নোৱাৰিলেও, বণৰ মূলনীতিৰে ধৰ্ম যুদ্ধ কৰা ভাৱতে এই আদৰ্শ কেতিয়াও নাপাহৰে। শক্তিপীঠ সিদ্ধস্থান কামৰূপ ভূমিৰ ডেকা-গাভৰুৰ দলে যে শত শত বন্দুক কামান বুকু পাতি লগে, জেলৰ ভিতৰতো অমাহুৰিক লাঠী চাৰ্জৰ দিনাও সেই শক্তিৰ সংঘৰ্ষ দেখুৱাব পাৰিছিল।

কাৰাগাৰৰ সকলো শ্ৰীকাৰ বন্ধনৰ মাজতো সেরকবন্দই আত্মবল, প্ৰাৰ্থনাৰ অলৌকিক শক্তিৰ কথা পাহৰা নাছিল। মহাত্মাৰ অনশন ব্ৰতৰ সময়ত দৈনিক প্ৰাৰ্থনাত সেই বিশ্বাস আৰু নিষ্ঠা প্ৰকাশ পাইছিল। ৬কমলা মিৰিৰ বাপুজীলৈ ঐকান্তিক ভক্তিৰ পৰাকাঠা দেখা গল। সেই ২১ দিন তেওঁ পবিত্ৰভাৱে সূতা কাটি, এলাজ লষণে নি তৃপ্তি পাইছিল। ৬কুশল কোঁৱৰৰ ফাঁচিৰ ছকুমত ব্ৰিয়মান হৈও সেরক বন্দই তাত তেওঁৰ অমৰ জীৱনকেই দেখা পালে। আগন্তুক ফাঁচিৰ জৰীডালত নামৰ মলাঙটি গুটি দিলে। নাম-কীৰ্ত্তনত তেওঁৰ কণ্ঠত শক্তি বঢ়ালে। তেওঁ ফাঁচি-কাঠত উঠিবলৈ যাওঁতে অলপো অধিৰ-অবিৰ নহৈ এই শক্তিৰ বলতে "পাৰ কৰা বঘুনাথ সংসাৰ লাগৰ" বুলি একককম সোঁ-শৰীৰে বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণ কৰিলে।

আত্মপৰীক্ষাৰো সুযোগ এই ঠাইৰ দৰে আৰু ক'তো হ'ব নোৱাৰে। নিজৰ ভুল-ভ্ৰান্তি, আত্মদৌৰ্ভাগ্য সকলো কথা বন্দী অৱস্থাত ফটকটোৱাকৈ চকুৰ আগত দেখা দিয়ে। মনক কাকুতি-মিনতি কৰি কবৰ মন যায় আৰু যেন লাটি-ঘটি কৰি লৈ ফুৰে। সপ্ততপা তপতাই জননীৰ শ্রুতি সাধন কৰিব নোৱাৰে। বন্দী 'শাল'ত যুৰটো জুমাই আত্ম বলিদান দিব লাগিব। স্বাধীনতা বিনে ধৰ্ম-কৰ্ম একোৱেই

নাই—কাবাগাবত যেন এই বাণীকেই শুনা যায়। পৰাধীন দেশত মঠ-মন্দিৰ, সত্ৰ-খানৰ পৱিত্ৰতা বৰ্কা নপৰে। স্বাধীন দেশৰ ধূলিতেই গন্ধাস্তান হয়, দেশৰ এই মৰ্ম-বাণী কাৰাত নিবন্ধবে শুনা যায়। এই বিলাক সভ্যৰ্থ প্ৰকাশ কাবা-জীৱনতেই হোৱা সম্ভৱ। কাৰাতেই জীৱনৰ ফল প্ৰাণৰ মাজেদি ফটকৰ ধাবে বৈ যায়। কাৰাতেই জীৱনৰ ত্ৰিবেণী সঙ্গম হয়।

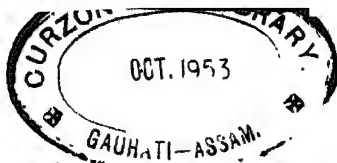
কাবাবৰণৰ সময়ত সেৱকবৃন্দই ডিঙিত পিন্ধা জিজিবিতেই কত্ৰাকৰ মালা জপে। এই জিজিবিতেই তেওঁলোকে শুনে যেন—
“বাঞ্ছিছে নৃপুৰ নৱ বৃন্দাবনত”।

এই কাবাগাবতেই—

“জিজিবিতে মুগ্ধবিল তেজী বড়া ফুল
কাইটীয়া মদাবত মোৰ জীৱনৰ ;
দেৱতা ভকত ক’তো নালাগে যদিও
থাকিব তলত পৰি মাতৃ চৰণৰ।”

বৰভেটা জেল,
৩১ মাৰ্চ, ১৯৪৩ চন }

শ্ৰীনীলমণি ফুকন

জেলা সংস্কাৰ বিষয়ে একেযাৰ

“জিজিবি”ৰ পৰিচয়ত ১৯৪২ চনত ফাটকত কয়লী বিলাকৰ জীৱনৰ চিত্ৰ এটি আঁকি দেখুৱা হ'ল। নিজে পৰ্য্যবেক্ষণ কৰি সেই সময়ত যি দেখিলো তাৰ পৰা যোৰ মনত দৃঢ় ধাৰণা জন্মিলে যে জেলৰ আয়ুৰ সংস্কাৰ হোৱা উচিত। সমাজত নীতি-বিগৰ্হিত কাম কৰাৰ বাবেই তেনে লোকক ফাটকত আচুতীয়াতৈ বধা হয়। তাৰ উদ্দেশ্য নিশ্চয় তেনে লোকৰ চৰিত্ৰত যথাসম্ভৱ পৰিৱৰ্ত্তন আনি সমাজত স-সন্মানে আকৌ ঠাই ল'ব পৰা অৱস্থালৈ অনা। আমাৰ দেশৰ জেলখানাত সেই আদৰ্শ ফলৱতী কৰাৰ চেষ্টা দূৰত থাকে, ফাটকত তেনে লোকক আৰু হীন-চৰিত্ৰ, নিৰ্ধৰ্ম নিষ্ঠুৰ আচৰণত সিদ্ধহন্ত কৰি বাহিৰলৈ পঠোৱা হয়। ফাটকত শাৰীৰিক যন্ত্ৰণা ভোগতকৈ মানসিক আৰু নৈতিক অধোগতি আৰু বেছি মাৰাত্মক কথা। ইয়াৰ নিবাকৰণ কৰাই প্ৰথম সংস্কাৰ কাৰ্য্য হোৱা উচিত বুলি ভাৱো।

অপহৰণ, প্ৰাণৰণ, ডকাইতি, নাৰীহৰণ, বলাৎকাৰ, সাম্প্ৰদায়িক সংঘৰ্ষ, আইনভংগ, লুটপাট আদি সমাজ বিৰোধী কাম কৰা লোককেই ফাটক ফাঁচি আদি শাস্তি দিয়া হয়। এই শাস্তি তিনি প্ৰকাৰে দিয়া হয়—প্ৰতিশোধ মূলক, প্ৰতিবোধ মূলক বা সংশোধন মূলক। বৰ্ত্তমান সভ্য জগতে দণ্ডবিধি আইনবিলাক বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে চাই, জেলখানাটো সংশোধনৰ ঠাই হোৱা উচিত বুলি ধৰিছে।

ইংৰাজৰ আমোলত আমাৰ জেলখানা বিলাক প্ৰতিশোধ লোৱাৰ ঠাই আছিল। ফাটকিয়াল বিলাকক মাজুহৰ শাৰীৰ পৰা নমাই আনি পুত্ৰ শ্ৰেণীত পৰিণত কৰি আকৌ সমাজত উৎস মেলি

দিয়া হয়। পশুৰ দৰে খেঁকা, পশুৰ দৰে খোৱা, পশুৰ দৰে গাভে
বেমাৰ খেদোৱা, পশুৰ দৰে ইটোৰ প্ৰতি সিটোৰ ব্যৱহাৰ, পশুৰ দৰে পদে
পদে টাঙোন খোৱা—এয়ে প্ৰতিশোধ নীতিত প্ৰৱৰ্ত্তা জেলৰ কাহিনী।

জেলত আহাৰ-পানী, ঔষধৰ ব্যৱস্থা, কানি-কাপোৰ, খোৱা-মেলা,
শৌচাচাৰ আদি কামৰ সকলো প্ৰকাৰ ব্যৱস্থা যে অতি পালমৰা
বিধৰ, অকল সেয়ে নহয়, তাক দিয়া-মেলাৰ প্ৰণালী আৰু শোক-
লগা। জেলত দাঁতৰ আৰু চকুৰ বেমাৰ হলে ফাটকিয়ালে নিজ
খৰচত বাহিৰৰ ডাক্তৰৰ হতুৱাই এই দুই বেমাৰ চোৱাব পাৰে।
ইয়াৰ অৰ্থ কি? অৰ্থাৎ জেলৰ পুষ্টিহীন খাদ্যই এই দুটা বেমাৰ
সহজে আনে। গতিকে অৱশ্যন্তৰী এই দুটা বেমাৰত বেছি ভাগ
কয়দীয়ে ভুগিবই। চিকিৎসাৰ সেই ব্যয় চৰকাৰৰ পক্ষে দুৰ্ভহ হব
পাৰে। তাৰ বাবেই এই বিধান।

জেলৰ শাসন-নীতি আৰু পদ্ধতি আৰু ভয়াৱহ বস্তু। য'ত
দাৰি এটা দিলেও হয়, ত'ত ফটৰ ফটৰ বেঁত; হাজোতিয়ালৰ
লগত কথা পাতিলা, নিজান ফাটকলৈ বলা; তেলৰ ঘানীত পাক
ঘূৰি খাই পৰি যোৱা, সেইবাবে আকৌ গেলাতে টেঙা খোৱা;
গধুৰ বোজা এটা অ'ৰ পৰা তলৈ নিওন্তে বহি যোৱা, আকৌ
বেঁত খোৱা। জেলৰ বান্ধনি কোন? খুনি, ডকাইতি, বলৎকাৰ
কৰি ১০।১২ বছৰ ফাটক খোৱা কয়দী। বান্ধনি কামত বেছি দিন বেহাই
পোৱাৰ আশাত এনেবিলাক ফাটকিয়ালে ষাটিলুটি কোনোমতে
এই কামত সোমায়। গতিকে জেলৰ ভাত-পানীও তথৈবচ হয়।
ইফালে একোজন ভাল মানুহেও নৈৱদুৰ্বিপাকত হঠাৎ একোটা ডাঙৰ
ঘটনা ঘটাই এইদৰে বছ বছৰ ফাটকৰ কথা ভাবোতে মূৰ ঘূৰাই
যোৱা অৱস্থাত বেছি দিন বেহাই পোৱাৰ আশাত মেতবৰ কামে।

কৰিবলৈ আগবাঢ়ে। তেনে কয়দীৰ নিজৰ ওপৰত দিচ্কাৰ আৰু
অধোগতি কিমানদূৰ হব পাবে সেই কথাও ভাবি চাবলগীয়া।

ইফালে খুনি ডকাইতি কৰা কয়দীয়েই কেইবছৰ মানৰ পাছত
ফাটকিয়ালৰ ওপৰত কৰ্তৃত্ব কৰা দাফাদাৰ আদি কামত দিয়া হয়।
অৰ্থাৎ বাঘক ছাগৰ বখীয়া দিয়া হয়। জেলৰ কৰ্মচাৰীসকলেও জেলৰ
ভিতৰত সকলো কামৰ তত্ত্বাৱধান প্ৰায় এনেবিলাক ফাটকিয়াল
আৰু সৰুদোষত পৰি সমানে নিষ্ঠুৰ ব্যৱহাৰ কৰা বাহিৰৰ জামাদাৰ
আদিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। নিজে পাক একোটা মাৰি গা সাৰে।
তেওঁলোকো এনে পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থাত পৰি প্ৰায় ফাটকিয়ালৰ দৰে
হৈ পৰে। গতিকে আচৰণো সকলো প্ৰকাৰে লৰচৰ হয়।

যোৰ বোধেৰে এতিয়া আমাৰ স্বাধীনতাৰ ঘিটো আদৰ্শতাত
খাপখোৱাকৈ গৱৰ্ণমেণ্টৰ বিভাগীয় শাসন-নীতি আৰু প্ৰণালীৰ আমূল
পৰিবৰ্ত্তন হব লাগিব। পুলিচৰ পূৰ্বৰ মনোভাৱ আৰু অভ্যাস দূৰ হবলৈ
ঘিটৰে পুলিচৰ নামটো পৰিবৰ্ত্তন কৰি 'শান্তি সেনা' বুলিলে তেওঁলোকৰ
মনৰ গতি শান্তিৰ ফালে বেছিকৈ ঢাল লব বুলি "লাল পাণ্ডুৰি"ৰ লগত
অতীতৰ যিবিলাক ভাব মেৰপাক খাই আছে তাক গুচাবলৈকো এই
পাণ্ডুৰিটো গুচোৱা দৰকাৰ বুলি ভাবো। জেলতো তেনে কিছুমান—
দেখোতে সাধাৰণ যেন লগা—কথাৰ পৰিবৰ্ত্তন হোৱা উচিত। ফাটক,
ফাটকিয়াল, কয়দী এই নামবিলাকৰ ব্যৱহাৰ তুলি দিব লাগে। তাৰ ঠাইত
চৰিত্ৰ সংশোধনৰ লগত খাপ খোৱা শব্দৰ ব্যৱহাৰ হলে ফাটকিয়ালসকলৰ
মনৰ গতিও ভালৰ ফালে ঢাল লব। এইবিলাক কথা মনোবিজ্ঞানেও
সমৰ্থন কৰিব।

ফাটকিয়াল সকলক চৰিত্ৰভ্ৰষ্ট হোৱা বাবে কেৱল আটক কৰি
ৰখা হৈছে, চৰিত্ৰ সংশোধন হলে আকৌ যাতে সমাজত পূৰ্বৰ ঠাই পাব

সূচী

কবিতাৰ নাম	পৃষ্ঠা
১। জিজিবি	১
২। স্বাতি বিহু	২
৩। বিজয়া	৪
৪। খোলা কাৰাগাৰ	৫
৫। ভিতৰ সোমালো	৭
৬। বন্দিনী জননী	৯
৭। মহালক্ষ্মী	১০
৮। সেৱকবৃন্দ	১১
৯। সজাৰ পত্নী	১২
১০। ব্যাধৰ শব	১৩
১১। পোৱাতলী বাঘিনী	১৪
১২। অশান্তিৰ ঠাই	১৬
১৩। পাৰাগী	১৭
১৪। বন্দীৰ বিচাৰ	১৮
১৫। আদৰ্শ আমাৰ	১৯
১৬। অধিৰ নহবি মন	২১
১৭। বিচাৰ আসন	২৩
১৮। বন্ধনৰ, ছান	২৫
১৯। পৃথলিত জীৱন	২৭
২০। কাৰাৰ ছায়া	২৮

কবিতাৰ নাম

পিঠি

২১। অমুবল্ল আনন্দ	৩১
২২। শক্তি-পীঠ	৩২
২৩। অহিংস যুদ্ধ	৩৪
২৪। মুক্তিৰ পথ	৩৭
২৫। শ্ৰামা	৩৯
২৬। দীপালি	৪০
২৭। কাকুতি	৪২
২৮। মাতৃ-পূজা	৪৫
২৯। স্বপ্ননে দিঠক	৪৬
৩০। তপশ্ৰা	৪৮
৩১। স্বাগতম	৫০
৩২। কাৰাৰ যন্ত্ৰণা	৫২
৩৩। কাৰা মোৰ জীৱনৰ দাৰা	৫৪
৩৪। ব্ৰতী মহাত্মা	৫৬
৩৫। বেদী হল আজি মাতৃ-পূজাৰ		...	৫৯
৩৬। মুক্তবিলা	৬৪

অগ্নিময়ী জ্বালাময়ী বিদ্রোহৰ বহ্নি-জ্বলাই,
স্বদেশৰ স্বাধীনতা মন্ত্ৰ জপি জপি,
আজি এই জীৱনৰ বিয়লি বেলিকা
কাৰাব এই নতুন জীৱন
বন্দীৰ এই নতুন ভূষণ,
ললা আকোৱালি দেৱদত্ত বৰ বুলি,
হাঁহি হাঁহি কাৰাব শিকলি।

—হেম বৰুৱা।

জিজিবি

সোমালো সন্ধিয়া আহি কাৰা-ভন্ননত
গুনো মাথো চতুৰ্দ্ধিছে জিজিবিচে কিহে :
কিহৰ জিজিবি মই কব পৰা নাই
দেখো মাথো অন্ধকাৰ বিকট হাঁহে ।

ভিতৰ সোমাই গুনো যিহকেই
মায়াপুৰী যেন লগা হ'ল এখন্তক ;
হঠাতে পোহৰ দেখো মনৰ মাজত
কোনে যেন দীক্ষিত কৰিছে সাধকক ।

আবাধিলো ছয়াময়া কৰি দেখা দিয়া
দেহতাক—নেদেখিলো আৰু ঘৃণিবাব ;
সাঁটাল প্ৰণাম কৰি উঠিলো যেতিয়া,
উঠিল ভিত্তিৰ বাজি জিজিবি এধাৰ ।

কাতি বিহু

মোৰ,

তিনি বিহুতিৰ দেশ !
কাৰাৰু কৰি
পাৰিবানে কেৰে
নিব আনন্দৰ লেশ !
কাতিৰ কঙালী বিহু
আহে চোৱা সোৱা
ভোগজৰা লই
ডাঙি কাৰাগাৰ বেহু ।
সেউজীয়া পৰাধৰ
বস্তি শাৰী শাৰী
আহি আলোকিছে
কুন্ধি কাৰা ভৱনৰ ।
প্ৰাচীৰ বেষ্টিত কৰি
হৃদয়ে হৃদয়ে
দেখো জলি আছে
স্বাধীন আলোকপুৰী ।
দেৱালৰ সিপাৰত
তুলসী গুৰিত
বস্তিগছ জলে—
টিমিকিছে অন্তৰত ।
পৰাধৰ চগাবোৰ
বস্তিৰ ভাপত
পৰি আজি মৰে ;
মৰিছে মায়াও মোৰ ।

কাতি ষিহু

৩

ভাল-খোল যুদজব
প্রতিধ্বনি উঠে
প্রাচীর সিপাবে—
পিঙা বাজে ভিতবব ।

কাবাই আনন্দ-মেলা
কংসৰ ভয়ত
লুহুয়া কুফই
ইয়াতে কবিছে খেলা ।

জগন্নাথ ক্ষেত্র কাবা,
জাতি-বর্ণ-ধর্ম
সমস্বয়ী হ'ল—
ভোগকো বাচিব পবা ।

কাবা মকতো যে শুনি
আজানব ধ্বনি
উঠে একোবার
বহুলব সত্য বাণী ।

শিকলিবে বন্ধা হাত—
সিও মুক্ত, গন্ধ
পুষ্প অর্পণত—
শক্তি পূজা-অর্চনাত ।

কাবা বন্ধনব ঠাই
নহয়—মুক্তি
আনন্দ উৎসব
হিয়া তলি ভেজি যায় ।

বিজয়া

মাটির প্রতিমা নোহোরা ইবার
দিবলৈ ঘুৰি বিসৰ্জন ;
অভয়া ববনা হই দেখা দিছা—
কৰা কাৰাঘাৰ উন্মোচন।
তোমাৰ সন্তান শক্তি উপাসক
হই অপেক্ষিছে অসুৰৰ
বধ, তৰ দশ ভূজৰ শক্তিত—
মঙ্গলৰ বাবে জগতৰ।
আক ঘে নিদিবা লেবেলি যাবলৈ
অ-পৰাজিতাৰ বসাল ঠাৰি ;
অভয় কল্পচ বান্ধি দি জয়ৰ
যাত্ৰা কৰোৱা ভয়হাৰী।
বিদায় নিদিওঁ যেতিয়ালৈকে
অ-সুৰ নকৰা সংহাৰ ;
এতি ঘটে ঘটে থাকা শক্তিকপা—
কৰা সুৰ-শক্তি সঞ্চাৰ।
বিজয় যাত্ৰাক কৰা আজি শুভ
পথ নিষ্কণ্টক কৰি দিয়া ;
সন্তানে তোমাৰ চৰণত আজি
যাচে নিজ বক্তৃ-জৱা—নিয়া।

খোলা কাঁচাগাৰ

খোলা কাবাগাব ছৱাৰ তোমাৰ
 ভকু সকল গল,
 আৰম্ভে মাতুৰ পূজা ভিতৰত
 আৰতি সময় হল।
 পাচ পৰি বলো সন্ধিয়ালৈকে—
 আহিছে আন্ধাৰ হৈ;
 পলম নকৰা যোৱা ততালিকে
 থাকিব নোৱাৰো বঠ।
 লোৱৰ শলখা! শাৰী শাৰী হোৱা,
 বাট দিয়া যাবলই;
 আহিছো নিষ্ঠাৰে, দেৱ দৰিশন
 মন্দিৰত পাবলই।
 বাহিৰত শুনো তোমাৰ হৃদয়
 পাৰাণেৰে গঢ়ি খোৱা;
 ভিতৰ সোমাই চাওঁ দেখো তাতো
 প্ৰাণৰ স্পন্দন হোৱা।
 অন্ধ কাবাগাব বাহ তমসাৰ
 সংপথ হিচাৰিছো;
 খাপনাৰ কাষ চাপিলো যিমান
 লিমাণে পোহৰ দেখিছো।

ভিতৰ সোমাই দেখো বাহিৰ
 কোলাহল একো নাই ;
 প্ৰতিধ্বনি তাৰ মাথোঁ হৃদয়ত
 আহি ঘূৰি ঘূৰি যায় ।
 কণ্ঠ, উপকণ্ঠ স্বচ্ছ তোমাব
 কাৰা !—সাধনাৰ থল ;
 মজ্জা শক্তি দেখো সমাধিস্থ হৈ
 সিদ্ধি পথত বল ।
 কামনা, বাসনা সোধালো তোমাক—
 ছল্লাব মুখতে থলা ;
 হে কাৰা ! তোমাক শত-নমস্কাৰ—
 সাধনাৰ ঠাই হলা !

৩ স্বাতি ।

ভিতৰ সোমালো

ৰুক-কণ্ঠ ভিতৰ সোমালো
মাতৃৰ আহ্বান শুনি যে পালো,
কঁপিল হৃদয়-বীণা, বাজিল অভয় শিঙা
নিষ্ঠকতে সপোন দেখিলো—
দেখি-শুনি তবধ মানিলো।

বাহিৰত যন্নিকা পৰি
ভিতৰত দেখুৱালে শ্বৰি,
কিনো বৈকুণ্ঠৰ ঠাই একোতেই কুঠা নাই
আছে অন্ধকাৰ ভেদ কৰি
হৃদয়ৰ আলোক-পুৰী।

দেখো যত সাধকৰ দল
কৰি কাৰাগাৰ ভীৰ্ষস্থান,
হুঃসাধ্য সাধনা কৰি তপঃক্লিষ্ট দেহা ধৰি
চিন্তি আছে মাতৃৰ মঙ্গল—
মোকলাৰ দাসত্ব শৃঙ্খল।

বেদী পাতি পূজাবীসকল
বহি আছে শোভি যজ্ঞস্থান,
উঠে আৰতিৰ ধ্বনি মুক্ত আকাশত শুনি
দৈৱবাণী—“নহব নিফল
মহাযজ্ঞ, হে সাধক দল।”

বলো আহি তাৰে একাষত
 পলিলেহি অস্তব মাজত,
 পুত গন্ধ ধূপ ধূনা কিষে এটি উদ্ধীপনা
 হল মোৰ সংশয়ী মনত,
 বাট চাই বলো বিশ্বাসত।

মন্দিৰৰ ছৱাৰ দলিত
 বলো নতশিৰে অনিদ্ৰিত,
 যদি আহে মুক্তিনাথ চৰণত প্ৰণিপাত
 কৰি ভিক্ষা মাগিম বাহিৰ—
 জননীৰ মুক্তি, আকাজক্ষিত।

ভাগৰি-জুগৰি আতিষ্ঠলো
 সাৰে থাকি বব নোৱাৰিলো,
 মহানিদ্ৰা হল মোৰ— সাৰপাই চকুযোৰ
 মোহাৰিলো—মেথো কাৰাগাৰ
 মেলি দিলে—মুক্ত ছৱাৰ।

৪ কাতি।

বন্দি নী জননী

বন্দি নী জননী, আজি কাবাগাব
ভবিল মাতৃষ সন্তানেবে ;
অগতব আজি পূজিতা জননী
আজি সন্তানে স্নেহে কিমবে ।
বাজ-বাজেশ্বরী আছিল এদিন
ভবত জননী অগত মাজে ;
লক্ষ মণি-মুক্তা যাব শিবে শোভে,
শোভেনে আজিব বন্দি নী সাজে ?
হিমালয় নবে যাব উচ্চ শিব,
সাগরে পথালি আছে চরণ ;
বিছা নীলাচল বুকুত শোভিছে
যাব আজি হল কাবাবরণ ।
জননীৰ পদ-ধূলা পৰি আজি
বন্দীশাল হ'ল পুণ্যধাম ;
বাচিছে নিষ্ঠাবে কোটি সন্তানে,
মাতৃ-চরণত সেৱা নিৰাম ।
পৃথলিতা আজি যদ্বিও জননী,
ঝঙ্কাৰি উঠিছে মুক্ত প্রাণ ;
সন্তানৰ কঙ্ক কোটি কণ্ঠত,
সুনা, বাজি উঠে তাৰেই গান ।

মহালক্ষ্মী

দুৱাৰে দুৱাৰে আজি বস্তি-শলিতা
জলাই, লখিমী আই দেখা দিব বুলি,
ঘৰে ঘৰে বাট চাই থাকিব সকলো,
আস্তিকেৰে মচি থই দুৱাৰ দলি।
স্বৰ্গৰ পোহৰ আহি পূৰ্ণিমা বাতিত
উজলাব দশোদিশ, আন্ধাৰ খোটালি
পোহৰত চকু দিলে চকু বোজা হব,
প্ৰাণতো জলিব তাৰে স্নিগ্ধ দীপাৱলী।
ভাৰতৰ মহালক্ষ্মী আজি যে কাৰাত,
সুদূৰৰ ভাগা-চন্দ্ৰ কীৰ্ত্তন হ'ল ;
শ্ৰীহীন পূৰ্ণিমা বাতি, মলিন মূখ,
কাৰা-দুৱাৰত আজি শুক হৈ ব'ল।
তথাপিহে উদ্ভাসিত হ'লহে,
হৈছে পূৰ্ণিমা আজি স্বপ্ন-লোকৰ ;
লাব পাই দিঠকত দেখে মুক্তকাৰা—
নহয় বস্নিনী আৰু লক্ষ্মী ভাৰতৰ।

সেরকব্বন্দ

দেখো জননীৰ সেরকব্বন্দ,
গাই স্বাধীনতা জয়ৰ গান,
তোলে হৃদয়ত প্রতিক্ষণি তাৰ,
জগাই স্তম্ভ স্বাধীন প্রাণ।
সেৱাৰ মাঞ্জেদি পোৱা ত্যাগধিনি
যাচে আজি মাতৃ-চৰণত ;
কাৰাবাসতেই মন্দিৰ তুলিছে—
পূজাৰ থাপনা হৃদয়ত।
ধূপ-দীপ-গন্ধ, বস্তি-শলিতা,
একোবেই তাত নাই আয়োজন ;
বিক্ত হস্তেৰে মাথো অৰ্চনা কৰিছে,
বুকুত পিহিছে বক্ত-চন্দন।
মন্ত্ৰৰ সাধনা কবোতে কবোতে,
শবীৰ পতন হলেও হওক ;
স্বাধীনতা—নাই, মৃত্যুবৰণ—
পাঞ্চজন্ম আজি বাজি উঠক।

সজাৰ পখী

প্ৰাণৰ পখীটি যোৰ সজাত আৱদ্ধ হ'ল
 উৰিব নোৱাৰে দেহি ভৌকা কোবাই ;
 লোৱৰ শলখাবোৰে চকুৰ কুটাৰ দৰে
 পীড়া দিছে—স্নিগ্ধ দৃষ্টি লোপ হই যায় ।
 সজাত সোমাই থাকি উৰিব নোৱাৰি মন
 হৈ উঠে মতলীয়া একো একোবাৰ ;
 মিছাতে কোবাই পাখি নহবা দুৰ্বল পখী
 এদিন মুকলি হব সজাৰ হুৱাব ।
 ক'ত পাবা বনফল শীতল নিজৰা জল,
 ক'ত পাবা আকাশত উৰি ফুৰা সুখ ;
 পিঙ্গবাত যিবা পোৱা তাকে খাই কিবিলিৱা
 দেখিবা পৰিব ওৰ বন্ধনৰ ছুথ ।
 সজাৰ পখীটি হলা— একো কথা নাই তাত
 চকুত পৰিব পখী ! আকাশ পথত
 বিহগ বিহগীসবে আলাসতে বিহৰিচে—
 তাকে চাই পাহৰিবা নিজে আনন্দত ।
 জাগিৰ সজাৰ সেই কেইডাল শলখাও
 এদিন উৰিবা তুমি নিজে আকাশত ;
 নাথাকিব চিন-চাব তোমাৰ এই সজাটিৰ—
 গাই যাবা মৃক্তিগান বিমান-পথত ।

ব্যাধৰ শব

ব্যাধৰ শবত পবিল শূকৰ
এবললৈ তাক সহিব পাৰি ;
মইনা কুলিক বিজিলে সি শবে
তেতিয়া কদাপি সহিব নোৱাৰি ।

মইনা কুলিক সজাত আটক
কৰি বাখিলেও আহাৰ যি
সাখীৰে পানীয়ে দিবই লাগিব—
নোৱাৰে হব সি চুৱা পাতনি ।

‘বাধা-কৃষ্ণ’ নাম মইনা কুলিক
বিয়াধে শিকালে হুতুৱায় ;
মাজ নিশাখন হুতুৱে মাতিলে
ব্যাধকেই মাত শুনা যায় ।

সজাত সোমোৱা মইনা কুলিক
নোৱাৰিবা ব্যাধ শিকলি দিব ,
সেউজী বনত মইনা আকৌ
উৰি ফুলনিত স্বৰেবে গাব ।

বিহাৰ কৰিব কুলিয়ে আকৌ
চিৰ-বসন্তৰ বাতৰি আনি ;
দূৰ-দিগন্তৰ মাতকো ওচৰ
কছি কছিব অজিহা যিনি ।

কছিব পাখিলি শবালি হালিক
পৰষিক কৰি ব্যাধ ! তই ;
জাতে উপজিল বান্ধিকী-প্ৰতিভা—
পাৰিষিনে বাধা দিব অই !

পোৱাতী বাঘিনী

কাণ পাতি শুনা কাৰাগাৰ !
ভোম্বাৰ যে লোৱৰ ছত্ৰাৰ
কৰ্কৰিছে, জিঞ্জিৰিছে মৰ্গৰিছে
অত্যাচাৰ, অবিচাৰ আহি আঘাতিছে ;
কঁপিছে হৃদয় শলখাৰ
একোবাৰ হৈ যাব খোজে চুবমাৰ !

সাৱধান দুৱৰী গ্ৰহৰী !
ঘোৱা আৰু অলপ আঁতৰি,
পোৱাতী বাঘিনী আছে কঁপাই মেদিনী,
বাটে-বাটে যেনে ঘনে যাবে গোজৰণি ;
নোজোকাবা, লুখুচিবা ঘূৰি ,
বাহিৰতে। খোজপাল থাকিব যে পৰি ।

সোমালেহি বাঘিনী গঁবাল,
মাৰিলেহি একোটা উফাল,
লোৱৰ শলখাবোৰ চেপেটা লাগিল,
বই বই গঁবালত কঁপনি উঠিল,
বন্দীশাল হল শক্তিশাল--
সোমালেহি বাঘৰ যে পোৱাতী এগাল ।

মাতৃ আজি বাঘিনীৰ দৰে
 গঁৰালত সোমাই গোল্লবে ;
 বখি থাকা বাহিৰত একো কথা নাই
 নাথাকিবা একেধিৰে চকুলৈ চাই,
 বাঘমুৱে যদি আহি ধৰে,
 অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ বৰা মাথো পুতলাৰ দৰে ।

ধন্য হ'ল। লোৱৰ গঁৰাল,
 জননীৰ হ'ল। বন্দোশাল ।
 শুইছে বাঘিনী আজি গঁৰাল মাজত,
 নোজোকাবা যাঠি-জোং লই বাহিৰত,
 মাৰ পালে গৰজি উঠিব—
 গঁৰালৰ সতে জাপ কেনিবা মাৰিব ।

অশান্তিৰ ঠাই

নাভাৰিখা কাৰাগাৰ অশান্তিৰ ঠাই
শান্তি নিজৰাৰ ফল তাতো বৈ যায়।
শান্তি যদি ভিতৰৰ বস্তু হয় অস্তৰৰ
কাষাত কিয়নো হব সৃষ্টি অশান্তিৰ—
বিচাৰা নিজতে পথ মনৰ শান্তিৰ।
মমৰ শান্তিনো ক'ত সেই কথা ভাবা,
দেহাৰ অশান্তি থিনি আঁতৰা দেখিবা;
কামনাৰ বাসনাৰ ঠাই নোহে কাৰাগাৰ
কঠোৰ শৃঙ্খলা লই থাকিব লাগিব,
মোহৰ মুগৰে তাক নোৱাৰে ভাঙিব।
সাধনাৰ আছতিৰে অগনি জ্বলাই
এটি এটি কৰি তাত কামনা পেলাই
যজ্ঞ আৰম্ভন কৰা যজ্ঞসিদ্ধ হৈ পৰা
দেখিবা হোমৰ গন্ধে-প্ৰাণ আমোদিত,
যজ্ঞনা নাপাব মনে আৰু অশান্তিত।
অশান্তিয়ে কৰি তোলে সৃষ্টি নবকৰ
যজ্ঞনাৰ ঠাই হয় অস্থিৰ মনৰ।
মনেই নিজৰ ঠাই হৰ্ম্য কাৰাগাৰ নাই
মনতে আসন পাতা নিজ তপস্তাৰ
তাতেই মুকলি হব সিদ্ধিৰ দুৱাৰ।
কাৰাবদ্ধ দৃষ্টি তুলি লোৱা তাৰপৰা
চকুৰ অজ্ঞান নীলাকাশ ধনি কৰা।
বিমান বিহাৰী পখী উন্মুক্ত আকাশ দেখি
কাৰাব বন্ধন দুখ ডাৱৰে ঢাক্ষিৰ,
আঁৰত পূৰ্ণিমা ৰাতি পোহৰ ঢালিৰ।

পাৰাণী

শিলেবে বহোৱা তোৰ হিয়া যে পাৰাণী !

হয়তাৰ লেশ যাত্ৰ নাই ;
কামাৰ মাজত উঠে হাহাকাৰ ধনি,
হিয়া তোৰ পৰশি নাযায় ।

প্ৰস্তুবে প্ৰস্তুবে গাঁধ কিহৰ কাহিনী
শিলৰ বেখাত্ত বহি যায় ;
শিৰাই শিৰাই চলা তেজ গহি, তাৰ
জোবাই জোবাই গোট খায় ।

চতুৰ্দ্ধিশে চাৱ তই চকু কঙা কৰি
অটুইসি সদায় মুখত ;
নিতৌ জলাই আহ লক্ লক্ কৰা
জুইকুৰা কঠুৱা বুকত ।

পৰি তাত জাই হয় চন্দনৰো কাঠ
পুতিগছ জাবৰৰ সঁতে ;
নবকৰ কুণ্ড পাতি দিছহি হিয়াত
সকলোটি জাহ যায় তাতে ।

পাৰাণী ! নহয় আজি কাৰাগাৰ তোৰ
কলুষিত পাপৰ ভৱন ;
মুক্তিৰ সাধকবৃন্দে যজ্ঞ আৰম্ভিছে
পাতি তাতে পূজাৰ আসন ।

অৰ্পিছে সকলো স্বধ-হুধ ভোগ-ভ্যাগ—
ভৰিছে যজ্ঞৰ কুণ্ড উলি ;
নাযাবনে—আহতিত দিয়া ঘিট দধে—
পাষণ হৃদয় তোৰ গলি ?

ବନ୍ଦୀର ବିଚାର

বিচাৰকে আসনত বহি লৈ বিচাৰ কিহৰ
কৰিব, কিহৰ সূত্ৰ ধৰি লৈ কোন অসত্য ?

কিহৰ বিচাৰ হব কোনে তাক কৈ দিব
 সাম্য-মৈত্ৰী-স্বাধীনতা বিচৰা লোকৰ
 অপৰাধ—সিও হ'ল যোগ্য বিচাৰৰ।

স্বাধীন দেশের আজি উষিছে পতাকাখন
 যাতৃহস্তা দেশদ্রোহী বিনে আর সর্বজন
 বিশ্ব হৈ পতাকার তলতেই একোবাধ
 স্বাধীন ভাবত বয়ে ভেদিছে গগণ—
 সেয়ে আজি অপবাধ হল অগণন।

ভাবিচা মহান আত্মা বন্দী আজি ভাবতব,
শুদ্ধ-বুদ্ধ-মুক্ত আজি পতাকাতে জীবন
প্রকাশিছে বাহিরত, জ্যোতি দিয়ে অন্তরত
চমক লগাই উবে আকাশী রথব,
শোভি'ষায় আগে আগে বিমান পথব ।

উল্লসিত বন্দীশাল এদিন সন্দেশ নাই,
সকলো সম্মানে পাদ যাত্ৰ কোলাত ঠাই,
অবিচার, অত্যাচার নাথাকিব কাৰাগার,
মুক্তপ্রাণে মুক্তবাসু সেহিব সদায়,
অগতৰ পূজা যাত্ৰ মুখ লই চাই।

বিচাৰক! বিচাৰব আদেশ শুনাই, দিয়া
বন্দীৰ, শালিত মোৰ গঢ়ি লয় মুক্ত হিয়া,
কাৰাব বন্ধন যিটি, শুচাব দেহাৰ বতি,
আতমাই পিবলই পাব যে অমিয়া—
পলম নকৰা আক—দিয়া শান্তি দিয়া।

আদৰ্শ আঘাৰ

দেখো আজি ঘনে ঘনে বিমান কঁপিছে,
বজ্রপাত, উকাপাত সঘনে ঘটিছে ;
চাৰি মুঠি জীৱ ভয় জ্বাসত মৰিছে,
তলে-ওপৰে মুখ বান্ধসে মেলিছে ।

ইজ্জতিতে আছে খেদি—ক'তবা লক্ষণ ?
শক্তিশেল মাৰিবৰ নাই বেছি ক্ষণ,
স্বৰ্গ এৰি গলা কেনি হেৰা দেৱগণ !
অশ্লবক দেখি কিয় উঠিছে কম্পন ।

দেৱতা বোলাই পালা নব মনিষক,
পদে পদে তুৱা দিলা লগতে নিজক :
আত্মঘাতী হলা নিজে মাৰিলা আনক,
ক'ত ঠাই পাবা লই এই কলহক ?

অশ্লবৰ বাবে থলা যিখিনি গৰল,
তাৰেই অশ্লবে এনে বৰষে মুঘল ;
দেৱবাজ ! ক'ত তৰ বজ্রমুঠি বল,
কেনিনো পলাই গল দেৱতাৰ দল !

অমৃত গৰল লৈ দেৱাশ্লব বণ
হৈ আছে চিৰকাল কঁপাই ভুবন ;
ভোগৰ লালস বাঢ়ি যায় অগুৰুণ,
ইজনে সিজনে পালে বধে তেতিক্ষণ ।

নিৰ্মল আকাশ চিৰকাল ভাবতৰ—
উঠিছে দুৰ্গন্ধ আজি বিষাক্ত বাষ্পৰ ;

দেবাস্থব যুদ্ধব কাহিনী শুনিব
 নাই আৰু স্পৃহা নব-নাৰী জাবতব ।
 দেবাস্থব নোহে আজি আদৰ্শ আমাৰ—
 কবিতা লাগিব জন্মভূমিৰ উদ্ধাৰ ;
 হৃদয়ে হৃদয়ে কবি শক্তিৰ সঞ্চাৰ,
 চিনাকি দিয়াছো শুদ্ধ মানৱতাৰ ।
 জয়-মৃত্যু মাৰ্জে আছে মানৱ জীৱন
 দেৱতাৰ হৰে নোহে চিৰ অমৰণ ;
 অস্থবৰ শক্তি হয় মৃত্যুৰ কাৰণ,
 কৰা মাথো মানৱৰ ধৰ্ম আচৰণ ।
 এৰি দিয়া সবগৰ কামনা এবাৰ,
 শক্তিৰ শেলত পৰি আকৌ ধৰাৰ
 বুকুখন তেজেবেই বাঙলী কৰাৰ,
 অস্থবৰ বক্তা ঘেন নোলায় এধাৰ ।
 দুৰ্য্যোধনে নেৰে ভূমি স্থচিৰ আগত,
 হল তাৰ সমাধান কুৰুৰ ক্ষেত্ৰত,
 নিনাদিত পাঞ্চজন্ম শঙ্খৰ মাজত,
 বিজয়ৰ আশা কৰা ধৰ্ম যুদ্ধত ।
 অস্ত্ৰ-শঙ্খ প্ৰয়োগতো পান্থনিক বল
 প্ৰকাশেই নোহে ধৰ্ম যুদ্ধৰ বল ;
 প্ৰকাশ নহলে মানৱৰ আত্মবল—
 সাম্য-মৈত্ৰী-স্বাধীনতা সদায় নিফল ।

অথিৰ নহবি মন

অথিৰ নহবি মন ! হাত-ভৰি বন্ধা তোৰ,
পৰেহি মনত আহি কববাৰ কথাবোৰ ।

তপত খোলাত ভাজি দিছে হিয়াখন আজি
উফৰি উফৰি যায় মন একোবাৰ,
ভিতৰি ডেৱাই থাকে কথাই চিন্তাৰ ।

বন্দীশাল দিছ শালি বুকুৱে-পিঠিয়ে তই,
ইকাটি সিকাটি কৰিবৰ সাধ্য নাই অই !

চিন-ভিন কৰি দিলি আত্মীয়-স্বজন বুলি
কেনি কোন আছে একো নাপাওঁ বাতৰি—
বেবৰ সিপাৰে গল সকলো আঁতৰি !

স্বপ্নও যে নহা হল তোৰ পোতাশাললৈ,
দিঠকতো সাধ্য নাই স্বাহিবলৈ যাবলই ।

আহে চাগে বাহিবত— মোৰ দৰে ভিতৰত—
একোকে নাপাই দেখা গুচি গুচি যায়—
কাক যেন দেখে ইয়াময়া স্কুঙাই ।

তনাও হুতৰি হল, লুইতৰ ডকাবোৰ
আহিছে আকালি ঘোৰ গৰজন কৰি মোৰ ।

হিয়াত কঁপনি তুলি মনেও নাপাই-তলি
পাব কৰা ধয়ুনাথ যবে একোবাৰ,
বঠা ধৰে বিশ্বাসত—মাৰে সাধ্য কাৰ !

বিশ্বাস করিষি মন! জগতৰ জুহুগতি
 পথালি চকুৱে দেখা নাযায় যদিও, অতি
 ধীৰ-স্থিৰ ভাবে গই আছে চিবকাললই
 বাহিৰৰ চটুৰোৰ আহিছে সদায়,
 তাতেই উঠিছে ঘূৰি তাতে মাৰ যায়।

অনন্ত কালৰ পৰা বিশ্বলীলা চলি আছে,
 লীলাময় নিয়ন্তাই নিবন্ধিত কৰি দিছে ;
 নাজানি কৰিব লীলা লবাব ধূলিৰ খেলা
 বুলি যাকহেই এই সোণৰ সংসাৰ,
 একো একোৱাৰ কৰি আছে চুবমাৰ।

আত্মীয়-স্বজন, মন ! আছে আতমাত তোৰ
 ছিন-ভিন কৰি দিছে কাৰাগাৰে দেহাবোৰ ;
 জগতৰ তমসাত চেতনা হেৰালে গাত
 আতমাই আতমাৰ লগত থাকিব—
 নৃজিব পথত গই ঘূৰি চিনি পাব।

বিচাৰ আসন

অবিচাৰ অডাচাবে পঞ্চভূতী দেহা লই,
জুইবে হেতালি খেলা খেলিছে সদায় ;
পকা অঙঠাটো তাৰে এদিন উফৰি আহি,
নিজৰ বুকুকে পুৰি কৰি দিব ছাই।

বিচাৰ আসন নোহে অসত্যক ঠাই দিয়া,
ধৰ্মৰাজ বহে তাত নিজে আগধৰি ;
সন্মান স্থানৰ ভেনে বাখিব নোৱাৰা হলে
উচিত যোৱাটো তাৰ পৰাই আঁতৰি।

সিপুৰীত যমজুতে নকৰে বিচাৰখিনি,
ধৰ্মৰাজ নিজে বিচাৰৰ অধিকাৰী ;
ইপুৰীত কোটোৱাল এজনৰ কথাকেই
লব খোজে বিচাৰকে সন্যোগত কৰি।

তাতোকৈও আচৰিত স্বাধীনতা বিচৰাই
যি দেশত গুৰুতৰ ঘোষ বুলি ধৰে,
ভাতো বিচাৰক আচি বিচাৰ আসন পাতি
ধৰ্মক চিন্তাই বিচাৰৰ ভান কৰে।

জোখত যেতিয়া লবে বিচাৰ তুলাদণ্ড,
 লবিল জানিবা আসনৰ দণ্ডাল ;
 পৰিব খণ্ডিত হৈ কেনি সি কোৱাটো টান—
 কাৰ মূৰ কৰি দিব তেতিয়া ছফাল ।

শক্তিমান ব্যক্তিক চিৰকাল জগতত—
 ধৰ্ম্ম দণ্ড আগৈ আগে যায় কাৰণেই ;
 তেনে দণ্ড কটোৱালে ধৰে যদিহাতে হাতে,
 হয় তাৰ ব্যৱহাৰ মাথো লাঠিৰেই ।

আছে জানো প্ৰয়োজন আৰু ভেঁকোভাওনাৰ,
 মাতৃভূমি কুৰি আজি হল কাৰাগাৰ ;
 বিচাৰ আসন পাতি কিহৰ বিচাৰ কৰা,
 চোৱা জননীয়ে কৰে মুক্ত দুৱাৰ ।

বন্ধনৰ দান

সান্নিধান ! পঞ্চভূতী দেহা,
নহব ইয়াত তোৰ বেহা ;
নোৱাৰিবি আৰু তই স্মৃতি পান্টৈ
বিধে বিধে কৰিব বেপাৰ—
লই-খই বেহাৰ সন্তাৰ।

লখিন্দাৰে পাঠে নাত
ইয়াতে বুঢ়ালে যেন পাঠ ;
বঠা কেনি উটি গল চৈ ক'ত পৰি বল—
এইবোৰ এথা নাভাবিবি,
আৰু মিছা আশা নকৰিবি।

কাৰাগাৰ নহয় বেহাৰ
ঠাই—ভোগ আৰু কামনাৰ ;
এইখন মৰিশালি শত্ৰু সাধনাৰ ধলি ;
বিভীষিকা মাজতেই তাৰ
সিদ্ধিলাভ হয় সাধনাৰ।

তিল তিল কবি হব কয়
 দেহা তোব থাকিবি নির্ভয় ;
 সাধনাত ক্লিষ্ট হলে, বজ্র-অস্থি গটি ললে,
 সেয়ে জননীৰ পাণ্ডপাত্ত
 অজ্ঞ—হব অস্থব নিপাত ।

কাবাগাৰ বন্ধনৰ ঠাই—
 ই কথা নজনা তোব নাই ;
 বন্ধনতে মুক্তি আছে, মুক্তি ফুৰে পাছে পাছে—
 মুক্তি এৰি বন্ধনৰ দান
 হব যে নোহোৱে একো আন ।

পঞ্চভূতে মিছে তোব দেহা
 ইয়াতেই শেষ হলে বেহা,
 ঋণমুক্ত হবি তই, পঞ্চভূতে পাই লয় ;
 য'তে থাক মুক্ত আত্মা লই,
 আহি যাবি জন্মভূমিলই ।

শৃঙ্খলিত জীৱন

হ'ল আজি শৃঙ্খলিত কাব্যৰ জীৱন মোৰ,
পদে পদে জীৱনৰ দেখিছো শৃঙ্খলবোৰ ;
শৃঙ্খলা বিহীন হই জীৱন আছিল গই,
ইন্দ্ৰজাল ভবিতিলো চকুৰ আগত ;
বল্লনিকা পৰিছিল ভাওনা ঘৰত ।
উচটাই দিলে মনে উঠিছিল দেহা নাচি,
কৰিছিল বেহা গৈ য'তে ততে পাচি পাচি ;
মাটি ভাব আনিছিল লোণ পাচি ভাবিছিল ;
মাটিতে গবাহ মাৰি মাইহাং খন
দেখিছিল—তাতে আক নানান বাঞ্জন ।
যতে ত'তে হাত মেলি ফুৰিছিলো খপিয়াই
ভৰিয়ে ফুৰিব খোজে ফুৰিব নোপোৱা ঠাই,
মেলিলেই চকুজোৰ পৰে আহি কুটাবোৰ
শুনিব নোপোৱা কথা কাণে শুনিছিল—
একোটা কামত মূৰ তল হই পৰিছিল ।
বিলাস-ভবন কৰি লৈছিলো দেহাটোক
একোতে নাছিল তৃপ্তি, শুচাও নাছিল ভোক ;
আগে চাউল কঠা ধৰি হৰি কথা পাছ কৰি
বিপৰীত বুজিছিলো শাস্ত্ৰৰ বচন ;
“ব্যাদিৰ মন্দিৰ দেহা”—গলো পতিয়ন !
এতিয়াহে বুজি পালো জীৱন শৃঙ্খলাময়,
যাব লাগে পদে পদে কঠোৰ শৃঙ্খলা লই ;
মেকৰণ্ড স্থিৰ/কৰি খোজ দিলে বাট ধৰি
মাটিতেই চিন-চাব বৈ যাব তাৰ—
শৃঙ্খলিত জীৱনেই স্বৰ্গৰ দুৱাৰ ।

কাৰাৰ ছাঁয়া

বজ্জ কঠিন শিলৰ প্ৰাচীৰ
লৌহ শলখা তোৰ,
নহয় সিমানে কঠিন ঘিমান
লাগে তোৰ ছায়াবোৰ ।

ছাঁটোৱে বাঘ হই উঠে তোৰ
ভিতৰত সকলোটি ;
চকুৰ আগতে গল যেন দেখি
খাপ মৰা জাপ কিটি ।

তোৰ ভিতৰত গছ-গছনিৰ
ছায়াত জিৰণি নাই,
তোৰ সেউজীয়া বননিৰ ছায়া
দেখি চকু জুজুৰায় ।

হাত-ভৰি বন্ধা শিকলিত তোৰ
নাই তেনে কঠিনতা ;
তাৰ চিত্ৰ-ছায়া চকুত পৰিলে
দেখি যেনে কঠোৰতা ।

দণ্ডিতৰ দোষ খণ্ডিত নহয়—
তোৰ ভিতৰত চৰে ;
কানি-কাপোৰৰ ছাত তোৰ দেখি
বৈষ্ণৱো চোবৰ দৰে ।

বাহুনি ঘবত - আলোকুৰ ছাঁয়া
আৰু কলা যেন দেৰি ;
ভাতৰ ছাঁয়াত তুইগুৰি বোৰ
অন্ত নপৰে লেখি ।

চোটেঁবাৰ্হী নহি ফুৰোতে পাৱৰ
আমঠুৰ কলা ছায়া ;
পৰি ভাত-পানী পুৰি-ডেই ঘায়
জৰ্কা হৈ পৰে কায়া ।

পথ্যবিহীন তোৰ ঔষধ
দাগত বোগব হাঁয়া।
বাঢ়ে যেন লাগে, খাই থাকিলেও
মুণ্ডতে মনব মায়া।

গ্রহবে গ্রহবে চলি আছে তোব
 সকলো ঘবৰ কাম;
 তথাপি যে তোব ঘবৰ হাঁয়াই
 নোৱাৰে দিব আশাম।

লৌহ শলখাৰ ছায়াবোৰ পৰি
 ছুৱৰীৰ মনবোৰ
 লোহৰ দৰেই টান হৈ পৰে,
 মমতাৰ পৰে ওৰ ।

নাথাকে প্রভেদ সাধুব চোবব
 ভিত্তব খনত তোব ;
 মনব কুছিত পবেহি তোবেই
 ছায়া, অন্ধকাৰ ঘোব ।

কাবা ! তোব লোহ শলধা প্রস্তব
 লোহব শিকলিডাল ;
 নহয় সিমান কঠিন বিমান
 'তোব গাব ছায়া গাল ।

কাবা ! তোব ছায়া টোহে আচলতে
 মাহুহব বন্দীশাল ;
 নির্ধম নিষ্ঠব মাহুহব হীন
 জীৱনব চিত্রশাল !

১৮ কাতি ।

অফুৰন্ত আনন্দ

মোৰ বাবে মেলি দিব নালাগে শিকলি,
বাঙ্কি খোৱা ভালকই কাৰাব ছুৱাব;
নালাগে দেহাৰ স্তম্ভ নিবিচাৰোঁ মই—
ইয়াকে কৰিলোঁ ঠাই আত্ম-পৰীক্ষাৰ।
ভেলটো সোধালোঁ আজি তোমাৰ হাতত,
হব পাৰে অধিকাৰী শব্দেণে শব্দৰ;
সাৱধান! নাই হলে তোৰ অধিকাৰ,
আতমাৰ ভিতৰ খোঁটালি সোমাবৰ।
নাই তাত মণি-মুক্তা হীৰা-মৰকত,
ভোগ-বিলাসৰ বস্তু একোৱেই নাই;
অপহৰণৰ ভয় নাই একো তাত,
স্বৰ্গতো অধিক তথাপিভো সেই ঠাই।
আছে মাথোঁ আপোনাৰ দাপোণ এখনি,
তাতে পৰে আহি প্ৰতিবিম্ব জগতৰ;
তাৰ অন্তৰূপ ছবি আঁকি আতমাই
মেলি দিয়ে সফুৰাটি পৰমানন্দৰ।
মৃগনাভি দ্বেবে গন্ধ নিজতেই পায়,
সেয়ে হয় আতমাৰ আনন্দ-বিহাৰ;
আনন্দতে জগতৰ পৰিণতি দেখে,
নাথাকে যে স্পৃহা আৰু অন্ত সাধনাৰ।

শক্তি-পীঠ

যিদিনাই তেজৰ চেকুৰা
ফাটি ফাটি ওলাল জয়াৰ
জ্বেৰেঙাত ভূঁইকঁপ উঠি
চাৰি খুটা লৰিল চ'ৰাৰ।

গৰজি উঠিল সিংহ দেখি
সিংহিনীক ধৰাত শায়িলী,
পৰ্বত ছুফাল কৰি আহি
মাৰে একোবাৰ গোজাগি।

বৈ গল জয়াৰ বক্তৰ
তপ্তধাৰ। জয়-সাগৰত,
আজিও লগাই আছে তাৰ
খসকনি সদায় পাবত।

তথাপিতো শক্তিবশা জয়া,
স্বদেশ, স্বামীৰ হস্তে শ্রাণ
তুচ্ছ ব'ৰি দিলে ঘাতকক,
থই গল আদৰ্শ মহান।

ইয়াতেই বাধা-কক্সীয়ে
কোট পান্ধি লৈছিল গুলি,
শিপিনীয়ে কোটত ভৰাই
লোৱা দৰে একোটা স্ততলি।

বণচণ্ডী লজ্জিছিল গাত,
ফিবিঙতি দৰে উফৰিল
শক্তিসেনা ঘেনিয়ে-তেনিয়ে—
নাৰী-শক্তি প্রকাশি উঠিল।

বীৰ জাচিতো ইয়াতেই—
“শৰাইত” মোমাইৰ মূৰ থৈ
বণচণ্ডী আৰাধি দেশৰ
খ্যাতি থলে চিৰকাললৈ।

শক্তি-পীঠ মহাটৈবৰৰ
ঠাই বুলি নাকানানে তুমি ?
হৈছিল শত সাধনাত
সিদ্ধস্থান কামৰূপ ভূমি।

নাজানানে ইয়াতে এদিন,
অথ ক্লান্ত হৈ পৰিছিল,
ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণ—যিদিনা
অসমৰ মোহিনী হৰিল ।

প্ৰাণ দিয়ে অকাতণে আজি,
বকুব তেজোৰে বঞ্ছি দিছে,
চৰণ যুগল জননীৰ
চিৰকাললৈ আৰাধিছে ।

পুত্ৰৰ হাতত ইয়াতেই—
পাৰ্থৰো পৰাস্ত ঘটিছিল,
ভীমৰ গদাৰ বল লই
ঘটোৎকচ বীৰ উপজিল ।

সি দেশত আজি অত্যাচাৰ
অবিচাৰ, শত নিৰ্যাতন—
বাৰিণীৰ সন্তানেও আজি
শৃগালৰ কৰে শাচৰণ ।

স্বৰ অসুৰৰ বীয়া স্থান,
অপকৃপা অসম জননী,
চিৰকাল শক্তিকৃপা হৈ,
বিৰাজিছে শক্তিশালিনী ।

শত শত বন্দুক বামান
উফুৰিল মাতৃৰ বুকত,
নে মাতৃ-হিৰান্ত চাঙিন ।
বেজি মাৰে শালৰ গছত ।

তেনেখন দেশতেই আজি
ডেকা-গাভৰুৰ সমদল
যায়, কুহিলাৰ ঠাৰি গণি
বন্দুক, ভাঙি হিলদল ।

জননীৰ স্বাধীন পতাকা
লৈ যায় যতোক সন্তান—
ছাঁটিকো গচকি যোৱাৰ
নহব যে নৰকতো স্থান !

অহিংস যুদ্ধ

এই ভাৰততে হৈছিল এদিন
কুক্কেত্ৰ ধৰ্ম-যুদ্ধৰ থল ;
সবংশে নিধন হ'ল কুকুল,
ধৰ্মবেই জয় শেহত হল ।

অৰ্জুনে গাওঁৰ ধৰিব নোথোজে,
মাৰিব নোথোজে আপোনজন ;
ক্ৰৈবভাব লই ক্ষত্ৰিয়ৰ ধৰ্ম
নোৱাৰে কদাপি হব পালন ।

পাৰ্থৰ সাৱধি স্বয়ং কৃষ্ণ—
দেখিলে পাণ্ডবে নিদিলে বণ,
ভাৰতৰ শাস্তি নবব—নহলে
আত্মৰিক ক্ষাত্ৰ শক্তি নিধন ।

যুদ্ধ ক্ষেত্ৰ নোহে সংশয়ৰ ঠাই ,
স্ব-ধৰ্ম মাথোন পালন কৰা—
ঘোষিলে কৃষ্ণই যুদ্ধ-ক্ষেত্ৰত,
আপোন পৰৰ ভাবনা এৰা ।

সংশয়ৰ ছেদ হ'ল অৰ্জুনৰ,
বিজয় আকাঙ্ক্ষা মাথোন ব'ল ;

আপোন পবন বিচার শুচিল
মনন দৌর্য্যল্য আঁতর চ'ল।

বাহুবল হ'ল পবীক্ষা যেতিয়া,
অৰ্জুনে কবিলে শব সন্ধান;
কজ্জিয়ব ধৰ্ম্ম কিছু যে লবিল,
নহলে কৰ্ণক সংহারা টান।

ভীষ্মই প্রতিজ্ঞা নেবিলে যদিও
ইচ্ছা মৃত্যু হই ধৰ্ম্মব জয়
কবোৱালে, শব-শয্যাতে পৰি,
সাধিলে সিদৰে অধৰ্ম্মব ক্ষয়।

“অশ্বখামা হত ইতি গজ” বুলি,
ধৰ্ম্ম যুধিষ্ঠিৰে অধ্যাতি ভয়
পাহৰিল, সন্ধিকণতে বণব—
নহলে জয়ব আশা যে নবয়।

যুদ্ধ-নীতি বণ-কৌশল ঘিটো—
যুদ্ধ নকৰাব উপায় হয়;
সম্মুখ সমর আহি দেখা দিলে,
একেটা খোপনি তেতিয়া নবয়।

কুন্তি-কান্নাজত যোৱা সেনানীৰ
যুদ্ধ-ক্ষেত্ৰ পালে নিমিলে ভৰি;

তেতিয়া কেহল ভাবে শত্ৰুদল
কিদৰে সংহাৰ কৰিব পাৰি ।

অহিংস যুদ্ধত স্বাধীনতা লাভ—
ভাৰতৰ আজি অমোঘ বাণী ;
যুদ্ধ-ক্ষেত্ৰত ব্যতিক্ৰম তাৰ
অলপ হ'লেও, সি কথা নামানি ।

তথাপিহো কুকক্ষেত্ৰ বণৰ
মূল নীতি ধৰ্ম-যুদ্ধ কৰা ;
সৃষ্টি হ'ল তাতে মহাভাৰতৰ,
নোৱাৰি জঁতাৰি যাব তাৰ পৰা ।

আজিৰ পাৰ্থ সাবধি নামিছে
অহিংস যুদ্ধৰ বাহিনী লই ;
বণত যদিও নোৱাৰি সিমান
কৰ্ণ-অশ্বখামা বাহিবলৈ ।

মুক্তিৰ পথ

মুক্তিৰ পথ নহয় সুগম—
দুৰ্গম, অতি কষ্টকৰময়,
পথত শ্রান্ত ক্লান্ত হোৱাজন
মুক্তি পথৰ যাত্ৰী নহয়।

মুক্তি পথিকৰ তৃষিত প্ৰাণৰ
তৃষা কদাপিও নহয় দূৰ;
মুক্তি-তীৰ্থত, স্নানৰ অন্তত,
শাস্ত নহলে শৰীৰ বোৰ।

মুক্তি যাত্ৰীৰ মনত নপৰে
পথৰ সম্বল ললে কিমান;
মুক্তি কামনা যে ধাউতি প্ৰাণত;
তাৰ বিনে আৰু নাজানে আন।

সহযাত্ৰী হওঁ কিমান পথৰ
মুক্তিকামী জনে নাভাবে তাক;
লক্ষ্য নকৰে গন্তব্য পথত,
যাওঁতে লগত পালেনো কাক।

মুক্তি আনত পূজাবী বিচাৰি
 মুক্তিকামী জন নাথাকে বহি
 মুক্তিনাথৰ ঘাটত নিজেই
 নিষ্ঠাবে জোবোবা মাৰে গই।

মুক্তি-মন্দিৰত সিংহ দুৱাৰ
 নিষিচাবে মুক্তিকামী জন ;
 দুৱাৰ ডলিৰ এদাঁতিত বহি
 বিচাবে মাথোন দেৱ-দৰ্শন।

পালে বা নাপালে নিৰ্ম্মালি প্ৰসাদ,
 সাষ্টাঙ্গ প্ৰণামে ধূসৰিত
 দেহাতেই উঠে গন্ধ চন্দনৰ,
 প্ৰাণ কৰি তোলে আয়োদিত।

মুক্তিকামী হৈ যাত্ৰীয়ে এখোজো
 বাব নোৱাৰিলে যাত্ৰা-পথত ,
 সংকল্প যাত্ৰাৰ লোৱা যাত্ৰকেই
 মুক্তিনাথে দেখা দিয়েহি প্ৰাপ্ত।

শ্রামা

খজা হস্তেবে নবমুণ্ড লই,
নুমুণ্ডমালিনী হই শ্রামা,
অঙ্ক তমসাত পবি নিজকেই;
দেখিলা যে মহাকালী বামা ।

কালী রূপ ধবি অঙ্ককাবত,
নেদেখিলা শুভ্র দেহা শিরব;
প্রমাদ ঘটিল মনস্ত তোমাব,
মহাভ্রম বুলি বুজিলা নিজব ।

হাতব বস্ত্রব হাততে কবাল
মাঝিল, খজা হাততে বল;
নোরাঝিলা আক এখোজকো দিব;
তমোময় দেহা উলঙ্গ হল ।

শিরব বুকুত নোশোভে তোমাব
কবাল বদন, উলঙ্গ রূপ;
শির-শক্তি, তুমি তমোমণ ধবি
হবিব নোরাঝা ইটো স্বরূপ ।

শ্রামা ! আজি তুমি বক্ষাকালী হৈ.
বাখা জগতক শ্রামলা কবি;
তেজে তুংকলি দিলে ধবাধন,
নালাগে থাকিব খজা ধবি ।

দীপালি

নাই আজি মোৰ বস্তু শলিতা,
জলাও. কিহেৰে দীপ-আধাৰ ;
প্ৰাণত জলাই দিয়া জুইকুৰা,
দীপ্ত হৈ উঠক কাৰাগাৰ ।

ঘনীভূত হৈ আছে কাৰাগাৰ
কোটকলীয়া তমসা লই,
জ্বিলিকি উঠক, তাৰে পোহৰত
লোৱৰ শিকলি শলিতা হ'ল ।

গলক পাষণ-হৃদয় কাৰাৰ,
প্ৰাণৰ অগ্নি উত্তাপ পাই ;
ক্লমিক সুখৰ চগাবোৰ পৰি
পুৰি-ডেই তাতে হওক ছাই ।

পুঞ্জীভূত হৈ থকা দুখ-ক্লেশ,
ভস্মীভূত হওক তাতেই পৰি .
লোৱৰ শলখা তীখা হৈ উঠক—
মামৰে ধৰিব নোৱাৰা কৰি ।

কুন্ধিয়ে কুন্ধিয়ে পোহৰ পৰক
ইটিয়ে সিটিৰ মুখলৈ চাই,
দাপোণৰ দৰে চাওক ইটিয়ে
সিটিৰ মুখত কিনো দেখা পায় ।

তাৰে পোহৰত নামক দেৱতা,
কাৰাব বন্ধন নকৰি ভয়;
পূৰ্ব-পুৰুষ নামি আহি চাওক
জন্মভূমিৰ কি দশা হয়।

চাওক তুনাই চিনিব পাবেনে
এয়ে সি সৱৰ ওপজা ঠাই;
কুক্ষিত সোমাই চাওক একোবাৰ,
দেৱতায়ো পোহৰ পায় নাপায়।

জুইকুৰা দিয়া অলপ খুচৰি,
কাৰাব প্ৰাচীৰ লজ্জি যাওক,
তাৰে শিখা বান্ধি অগ্নি-মন্ত্ৰেৰে;
সাধকৰ মল দীক্ষিত হওক।

গাঁঠিয়ে গাঁঠিয়ে শিকলি বোৰৰ,
দীপমালা আজি জলি উঠক;
শাৰীয়ে শাৰীয়ে আবিষ্কাৰ জুয়ে,
জনমৰ ঠাই পোহৰ কৰক।

বাহিৰে জলিছে বস্তি শাৰী শাৰী,
কাৰা ভিতৰত শিকলি মালা—
তাৰেই পোহৰ পৰে আকাশত;
ঘৰে ঘৰে আজি দীপালি জলা।

বাহিৰে ভিতৰে যি কুৰা অগনি
জলিছে, তাৰেই শিৰীবোৰ
শিৰাই শিৰাই সোমাল দেহাৰ;
পোহৰ পেলাই প্ৰাণত মোৰ।

কাকুতি

মন! তই জীৱনত কত লটি-ঘটি
কবালি সকলো পাহৰিছো ;
কাৰাতেই শৃঙ্খলিত কৰিম জীৱন,
মৰণৰ আগতে ভাবিছো ।

ভাবিছো ইয়াতে ভাগ কৰিম সকলো,—
অহুতাপ কৰিব লগীয়া ;
জীৱনৰ ভুল-ভ্ৰান্তি কৰিলো যিমান—
শেষ হব জীৱন সন্ধিয়া ।

সাধনাৰ ঠাই বুলি কৰিলো বৰণ
কাৰাগাৰ সোমালো যিদিনা ;
ইয়াতে আহুতি দিম সংকল্প কৰিলো,
জীৱনৰ যতোক বাসনা ।

লক্ষ্য ভ্ৰষ্ট জীৱনৰ শেষ সমাধিব
ঠাই হব কাৰা প্রাঙ্গণত ;
সিদ্ধপীঠ কৰি লম ৰোগাসন পাতি—
ভাবিছিলো ইয়াকে মনত ।

এনেটো সংকল্প কৰি কি যে লুপ্ত পালো,
সেই কথা প্রকাশ কৰিব
নোৱাৰো ই মুখে মই কোনে পতিয়াব—
তই তাক নোৱাৰ ভাবিব ।

ভোগ-বাসনার বাহ, দেহাকো পাৰিলো
ববাই বুজাই থব মই ;
তোৰ পৰা নোহাৰিলো সংকল্প বাধিব—
পাহৰাই দিয় তাক তই ।

এতিয়াও ছেহাটোক উচটাই থাক,
কবি মোৰ বিপক্ষাচরণ ;
সৌন্দৰ্য্যবাই দিয় তাক কথাই কথাই
হল বলি দুখৰ জীৱন ।

লগাই যুঁজাই থাক আনৰ লগত
টুটকীয়া কথাবোৰ কই ;
তোৰ ক্ষুদ্ৰ আশয়ৰ কথাবোৰ শুনি
পাহৰো আঙল কথা মই ।

ক্ষুদ্ৰানপি ক্ষুদ্ৰ মই বুজিও হুবুজো;
তই দিয় কিবাটো বুজাই ;
গোটেই সংসাৰ ঘেন মোৰ কাৰণেই
আছে—আক আন কাম নাই ।

এনেটো বুজাৰ তই মোৰ হুথ-হুথ
আনে কিয় হুবুজি থাকিব ?
আনৰ নো হুথ-হুথ কিনো বুজো মই,
সেই কথা নিদিয় জাবিৰ ।

আপোন হলেই ভাল জগতো যে ভাল—
এই কথা বিশ্বাস নকৰ;
ভিলমান দোষৰণ লোকৰ পালেই,
তাকে তই বেগ যেন কৰ।

মিছাতেই তই মোক যিটো বুলি ভাব,
আছে জানো তেনে ভাবিবৰ
কাৰণ—যি বোৰ লোকে শত দোষ মোৰ
দেখি আছে প্রতি নিমিষৰ ?

পাইছো এখনি ঠাই আত্ম-পৰীক্ষাৰ
ভাতো তই নিদিবি আমনি;
গোটেই জীৱন তই ফুৰালি উৰাই,
নিদিবি আকৌ ঘনি-তেনি।

আত্ম-সমাধিত বহি নিজতে নিজক;
মৃত্যুৰ আগতে লও চাই;
এয়ে মোৰ শেষ ভিক্ষা, নেভাঙিবি তই
ধ্যান সেই—আসন লবাই।

মাতৃ-পূজা

হাত-ভৰি বন্ধা মোৰ বন্দীশাগত,
মাতৃৰ চৰণ সেৱো কিনো উপায়েৰে ;
হাতেৰে নোহোৱা হলো গন্ধ-পুষ্প দিব,
সাষ্টাঙ্গ প্ৰণাম মিচা হল বন্ধনেৰে ।

ধূপ-দীপ-গন্ধ আহে বাহিৰৰ পৰা
মাতৃ-পূজা চলি আছে বৃক্ষিৰ পাৰিছো ;
আকাশ বজ্জিয়া হৈ উঠা যেন দেখো,
চৰণত বজ্জুৱা পৰিছে বৃজিছো ।

বাহিৰত শব্দ-ঘণ্টা-ডবা ৰাজে শুনো ,
প্ৰতিধ্বনি উঠে তাৰ কাৰাৰ বুকত ;
সেয়ে ঘূৰি মাৰ ঘায় আপোনা আপুনি,
মোৰ শূন্য চিদাকাশ হৃদয় মাজত ।

সেৱকৰ ভাবতেই ৰলো শুকু হই,
ধানত চৰণ দুটি ললো হৃদয়ত ;
দেখো ৰজি উঠে মোৰ বুকুৰ তেজ্জৰে ।
বজ্জু ৱা সেতা আজি তাৰ ওচৰত ।

জননী গোঁসীনী আজি পাইছো প্ৰাণত ;
বন্দীশাগত দিছো অপি ই দেহাটো ;
প্ৰতি আঘাততে হব মুক্তিৰ দুৱাৰ
মুকলি, মুক্তিৰ শব্দ ৰাজিৰ প্ৰাণতো ।

স্বপ্ন নে দিঠক

স্বপ্ন নে দিঠক, কিহৰ মাজত
পৰিলো হি একো বুজা নাই,
হাত দিলে পাঠ লোৱৰ ছৱাব,
অনায়াসে মন ওলাই যায়।

দিঠকত দেখো কিহৰ ছায়াটি
কাৰাত পৰেহি কম নোৱাৰো;
নিজ ছায়াটিকে কাৰোবাৰ বুলি
পাছে পাছে লৰি ভাগৰি পৰো।

দিঠকত দেখো কাৰাৰ মাজত
বজা যেন ভৰি শিকলিৰে;
সপোনত দেখো বিছাৎ সঞ্চাবে
হাওঁতে খোজত ফেটীও মৰে।

কাৰাৰ মাজত দেখো দিঠকত,
ছায়াবাজি যেন সকলো কথা;
স্বপ্নত পোৱা পাবিজাত মালা—
শিকলিবোৰত দেখিছো গঁথা।

দিঠকত-দেখো কাবাব খাটাব
লজ্জিবব কাবো সাধ্য নাই;
আঁব কাপোবব দবে সপোনত
থই দিওঁ তাক যেবিয়াই।

মবিশালি ঘেন দেখি দিঠকত
কাবাগাব, অতি ভয়ঙ্কৰ;
সপোনত তাতে পূজা লয় আহি,
ইষ্ট দেৱতাই সাধকৰ।

সপোন দিঠক অন্নস্থা কাবাই
দিয়ে একাকার কৰি মনত,
স্বপ্ন-দিঠকৰ অভীত লোকৰ
চেতনা দিয়েহি স্বপ্ন প্রাণত।

তপস্য়া

কঠোৰ তপস্য়া কৰিব লাগিব,
জননীৰ মুক্তি লাগিব সাধিব,
সাতকুৰা অগ্নি বাহিৰে জ্বলাই
কৰা ই তপস্য়া কদাপি নহয় ।
অন্তৰিণ্মৱে পুৰি-ডেই মৰা,
দ্বিধা-ভয়-শঙ্কা চাই হৈ পৰা,
প্ৰাণৰ ইন্ধন সমিধ জ্বলাই,
কৰিব লাগিব নিজকে ক্ষয় ।

সাতকুৰা অগ্নি বাহিৰে জ্বলাই
কৰা ই তপস্য়া কদাপি নহয় ॥

আত্মবলি দান কৰিব লাগিব,
নিজৰ তেজৰে গড়হকো ধুব
লাগিব, নিজৰ হাতেৰে ই দৰে
তপস্য়া কৰা সহজ নহয় ।
চপৰা চপৰে থহাই নিজৰ
মাংস ডাকিনী যোগিনী মুখৰ
আহাৰ কৰিব লাগিব, অক্লেশে,
যত্ননা যাতনা নকৰি ভয় ।

সাতকুৰা অগ্নি বাহিৰে জ্বলাই
কৰা ই তপস্য়া কদাপি নহয় ॥

কাবাব শলখা খালত লগাই,
বন্দীখালত ঘুৰটো জুয়াই,
কবাব লাগিব নিজকে দান—
দি নিজকেই নিজে অভয়।
ডিঙিত পবিত্র খড়্গা হস্ত,
হব নালাগিব অলপো জ্বলন্ত,
দেখিও মৰণ চকুৰ আগত
বৈ আছে হৈ ভেজোময়।

সাতকুৰা অগ্নি বাহিবে জলাই
কৰা হৈ তপস্বী কদাপি নহয় ॥

কদ কণা আজি বাকশক্তি ছাড়ি
গগণ বিমান কপাব নোৱাৰি,
বীজময় জপি আত্মশক্তি নভি,
কবাব লাগিব অস্থব জয়।
নিজৰ অস্থিৰে অজ্ঞ-শব্দ কৰি,
শব্দৰ নিপাত যিদৰেই পাৰি
কবাব লাগিব—নহলে নহয়।

সাতকুৰা অগ্নি বাহিবে জলাই
কৰা হৈ তপস্বী কদাপি নহয় ॥

উই হাকলুৰ দৰে কাবাগাব
উঠিছে, চাৰিউফালে ই দেহাৰ ;
মাটিৰ শবীৰ মাটি হৈ গলেও,
নহব আত্মাৰ ক্ষয়।
তেতিয়া স্পৰ্শকাশ আত্মজ্যোতিত,
আঁতৰে যিদৰে পূৰ্ণিমা ৰাতিত
আত্মাৰ, সিদৰে লোহ কাবাগাব
আঁতৰিব হৈ ছান্নাময়।

সাতকুৰা অগ্নি বাহিবে জলাই
কৰা হৈ তপস্বী কদাপি নহয়।

স্বাগতম

(গড়মুৰীয়া ডেকা গোস্বামীৰ কাৰা বৰণত)

গড়যুব সত্ৰ আৰু গড়ৰ চিত্ৰ,—

ঠাই হল কুরুক্ষেত্র ধর্ম-ক্ষেত্র ;

স্বাধীনতা আগধৰি সাধনাবে লাভ কৰি

নজলে নবয় ধর্ম-কর্ম জগতব,

পরাধীন দেশাত নো মদ্র কিংব !

অভিযন্তা সোমোরাদি বেতব মাজত.

সোমালেহি ধনুগুণ কাবা ভিতরত .

নেদেখো যে সপ্তবধী, দতমানে মহাবধী,

এই কুক্লেত্র এৰি কনিবা পলাল.

ଅଧର୍ମ ଯୁକ୍ତ ଆକ ଭଞ୍ଜେ କତକାଳ ।

ਜਲ੍ਹੇ ਕਿਸਾਨ ਆਕ ਦੇਖੁਰਾਇ ਨਿਵ,

অন্ধ ধৃতবাহুঁ জ্ঞানো সেই চকু পাব ?

অভিমানী দুৰ্য্যোধন কুকৰ সেনানীগণ

পাঞ্চকম্য নিনামত কৈপিছে সঘনে,

যতো ধর্ম ততো জয় ই কথা নাগানে ।

ত্রিবিদ্য পতাকা যদি কুবে ভাবতত,

ধর্ম-ধরুণা উকুতাব কি কাম সত্ৰত ?

মাগা-টেক্সট্রী স্বাধীনতা

বব, গুৰুদেৱে ভাবে সত্ৰ থানব—
ধূলিতেই গজ্ঞা স্নান স্বাধীন দেশব।

জননী বন্দিনী যদি আছি ভাবতব,
মুক্তি ক'ত দেৱতাৰো আজি বৈকুণ্ঠব ?

অচল কি দবে বব, হিমাচলো লৰি ঘাব
সাগৰো শুকাই হব গুৰু মকভূমি,—
ভুনো যেন গুৰুদেৱে দিয়ে এই বাণী।

স্বাগতম গুৰুদেৱ ! পূত কাৰাগাৰ ;
সোমালেহি মুক্ত কৰিটুকুৰাৰ দুৱাৰ।
বন্দীশাল উৰি গল, কেনি দৈৱবাণী হল,—
ভাবতব মুক্তি বিনে ধৰ্ম-কৰ্ম নাই,
মুক্ত হব মহাস্বাৰ সাধনাৰ ঠাই।

কাৰাব যজ্ঞণা

নিদাকণ কষ্ট সহিছা যে তুমি
বুজিছো হে কাৰা ! মনে ধৰে
তোমাৰ বুকুত সাতকুৰা জুই
জলি দহি আছে নিবস্তবে ।

নিষ্ঠুৰ নিশ্চয় হাতেই গঢ়িছে
তোমাৰ হাতৰ শিকলি ডাল ;
যমৰ যজ্ঞণা ভুগিছা নিতউ ;
নাৰায়ণ জপুৰায় তোমাৰ কাল ।

তেলত ভাজিছে জীয়া মানুহকো,
তোমাৰ বুকুত থোলা পাতি ;
শিলেৰে বন্ধোৱা হিয়াও তোমাৰ,
একোবাৰ ঘাব খোজে ফাটি ।

তোমাৰ আগতে কত অত্যাচাৰ
হই আছে তাৰ লেখ যে নাই ;
পেলালে তোমাৰ চকু কাঢ়ি যেন
লোৱৰ তপত শলখাই ।

ঘুৰি ঘুৰি আছে হা-হুমুনীয়া,
সোমাই তোমাৰ বুকুতেই ;
মচিব নোৱাৰা তপত চকুলো,

একোটা কথাই শেলমাৰি দিয়ে,
বিক্ৰেহি তোমাৰ অন্তৰত;
কচালি কচালি আৰু হুমুৱাই
দিয়া লোক ওলায় ওচৰত।

তোমাৰ হুখত দুখ পোৱা লোক
দেখা নাই মোৰ চকুযোৰে
নিজে ফুটি মৰা হুলডালো তুমি
নিজে টাচি দিব লগাত পৰে।

জীয়াতু খিনিকো সহিব জোখাৰে
নোপোৱা এষাৰো মিঠা মাত;
চেপ্টা হেৰাই চিঞৰি দিলেও,
তেতিয়াই ধৰে খেতৰে গাত।

বেজাৰ তোমাৰ—নিজ হাতে গঢ়ি
লব লগা হুল পোতাশাল;
জীয়া মাহুহেৰে আশান পাতিছা
আহিব নোখোজে মহাকাল!

এতিয়াহে কাৰা! বুজিছো যে তুমি
অলপ বাতনা ভোগা নাই;
তুলনাত মোৰ যন্ত্ৰণা খিনি
একোৱে নহয়—দেখা যায়।

কাৰা যোৰ জীৱনৰ ধাৰা

কাৰা' মোৰ জীৱনৰ ধাৰা

হল আজি ইম্মাতেই, গঙ্গান্নান সততেই
হই আছে আহিবর পৰা।

অধীনব ত্ৰিবেণীসকল

দেখো ইয়াতেই হল সজ্জপূত দেহা বল
লাভ কবি গুচিল সংযম।

জীবন-ব সোঁত মোৰ যাব

কাবাব ভলেদি বৈ, সেয়ে ঘোব ফল্গ নৈ ;
জানো কোনো কালে মৃত্যুকায় ।

ওপৰত স্থপাକାର বালি

এৰি থৈ, তলে বৈ,
পাৰ কোন সাগৰৰ তলি।

ବାଲିୟେ ଶୁହିବ ଜୀବନବ

মলিনন ভাববোঝ,
পানীয়ে হবিষ তক্ষা মোঝ ।

ইয়াতেই পবি বন্ধ গ'ল

লুইতৰ ছিগাধাৰ বাপপানী বাৰিষাৰ
আহিলেই বৈ যাৰ ধল।

দেশ নিব আকৌ চোৱাট,
ভাঙিব গঢ়িব পাৰ, নিজেই সোঁতৰ ধাৰ
লব যেনি পতিয়ে পোনায়।

পাঠক নিব উটুৱাট,
আকৌ পচোৱা আহি সদাগৰি নাপ ভাহি
ধন সোণ আনিব বেহাই।

ধনে ধানে দেশ উপচিব;
মাতৃৰ সন্তান গণ, স্বাধীন জীৱন মন
লই দিন স্বৰ্গেৰে কটাব।

সিপাবত মেউজি চাপৰি
পৰিব, তাতেই গই ধূলি-ধূসৰিত চই
মিলি যায় মাতৃ-ভূমি স্বৰ্গি!

ব্রতী মহাত্মা

(মহাত্মা গান্ধীৰ অনশন উপলক্ষে লিখা)

অৰ্দ্ধ শতাব্দীৰ উপশ্রুতা ভোমাব,
নোৱাৰে বিফল হব ;
যুগ-দ্বন্দ্বীচিৰ তপঃক্লিষ্ট দেহা,
বজ্র-অস্থি হৈ বব ।

তপোবলে আজি বলিয়ান তুমি
আত্মবল দেখুৱাই,
জগত স্তম্ভিত কৰিছা হে দেৱ !
তাৰ যে তুলনা নাই ।

সত্য, অহিংসা, প্ৰেমৰ মাজেদি
জগতৰ মুক্তি-পথ
দেখুৱাই গৈ আছা নিবস্তবে
নাশানা কিনো বিপথ ।

ভাৰতবৰ্ষৰ পুণ্য ই ভূমি
ভোমাব সাধনা ঠাই ;
মুক্তি মন্দিৰৰ ছৱাব মুখত—
সিদ্ধিৰ পলয় নাই ।

সত্য সাধনাত ব্রতী তমি আজি.

বক্তবীজব বক্তপাত হলে
বাঢ়ে অস্তবব ভূমি । ●

জসন্ত ই সত্য পৰা নাই লব
জগতে হিয়াত খাপি ;
তোমাৰ হিয়াত জলোতে আহিব
পৰা নাই কাষ চাপি ।

দি কুৰা অগ্নিত শোধন কৰিছা
সত্য বস্ত অস্তবব,
হে মহামানৱ ! তাতেই প্রকাশ
হব সত্য জগতৰ ।

তোমাৰ হাতৰ মুঠিত আতমা—
বিনাশন নাই তাৰ ;
ব্রতৰ অস্তত ছুপ্তে প্রকাশ
হব সেই আতমাৰ ।

সত্য অহিংস। প্রেমৰ ত্ৰিবেণী
সঙ্গমৰ কুন্তলৈ ;
মিগনৰ বাটে জগত চলিব
মানৱৰ মহামেলাটলৈ ।

বেদী হল আজি মাতৃ-পূজাৰ

(বৰভেটা জেলত 'লাঠী চাৰ্জৰ' কাহিনী)

(১)

সিদিনা বেজিটে। পৰা মাত্ৰেই
কয়দীবিলাকে খাই উঠিল,
ঘৰে ঘৰে গৈ সোমাল যেতিয়া
দাফাদাৰ আহি তলা মাৰিল।
ৰাজবন্দী সৰে ঘূৰি-পকি পাছে
ৰাঙ্কনী ঘৰত সোমাল আহি,
বহিল খাবৰ আশান্ত মাটিত;
ললে ঠিক কৰি বাটি-কাঁহী।
ফুই! জুই! জুই! পাগলা ঘণ্টা!
নিমিষতে জেল পৰিল ভৰি,
বিজাৰ্ত পুলিচ--হাতে হাতে লাঠি,
পালি-গ্ৰহবীয়া আহিল লৰি।
দুশাৰী ঘৰৰ অন্ধ মিলনৰ
সজ্জিব ঠাইত লাগিল হেনো
জুই—দেখা পালে তাকো দূৰতেই;
দুটা গ্ৰহবীয়ে—নাছিল কোনো।
পলাল! পলাল! ধৰ, ধৰ, মাৰ!
লাঠিৰ শব্দ মূৰত উঠিল,
'আই ঠু'! 'মৰিলো'—বিকট চিঞৰ—
মাটিত তেজৰ চেকুৰা ঝাঙ্কিল।

ছয়াছয়া লাগি কেনি কোন গল
 কাবনো মূবত লাঠীৰ মাৰ
 পৰিল কোনেও কব নোৱাৰিলে—
 চতুৰ্দ্দিশে ঘোৰ অন্ধকাৰ।
 ততালিকে দিলে তলা বন্ধ কৰি
 বন্দীসকল থকা ঘৰত,
 পছ খেদা দিলে ধেনিয়ে তেনিয়ে
 ঘিয়েই আছিল বাহিৰত।
 মাৰৰ কোবত ডেডাউৰি কাঢ়ি
 পাখিতগা হাঁহ অহা দৰে;
 চুচৰি আহিল কেনি কোন গল,
 নিজেকে একোকে কব নোৱাৰে।
 মুখৰ ভাতৰ গবাহ সৰিল
 বান্ধনি ঘৰত টাঙোন খাই;
 তেজে তুংকলি দিলে বাটি-কাহী,
 মজিয়াৰ বুকু ভৰ্কেভকাই।
 কিহল, কিহল। কাক কোনে কয়,
 মূবৰ ওপৰে টাঙোন ঘূৰে;
 কাৰো খেতালিছে মূৰ, কাৰো হাত
 ভাগিল, কৰ্কাঁলৰ যোৰা লৰে।
 দুপদাপ কৰি লৰে চাৰি দিশে
 চিপাহী-চম্ভৰী বিচাৰি কাক,
 থাপতেই কাক মাৰে ধৰে টানে—

হেঁচি-ঠেলি আনি ভিতৰ স্তমাই
 থলে সৰুদোটি দুৱাৰ মাৰি ;
 বেৰৰ শলখা চেপেটা লাগিল
 কিনো অত্যাচাৰ ! হৰি, হৰি !
 লোৱৰ শলখা হেঙাৰ মাজত
 পাব হৰলৈ সাধ্য নাই ;
 চকুৰ আগতে কি ককণ দৃশ্য !
 ডেকাৰ মূৰৰ তেজ বৈ যায় ।
 দৈত্য দানৱৰ বিকট মূৰ্তি
 দিঠকতে আহি দেখা দিলে,
 মায়া-মমতাৰ লেশ মাত্ৰ নাই,
 তেজ্জৰেই হাত বোলাই ললে ।
 নিৰ্ঘ্যাতিত সৰু অচেতন হল,
 হোলোকা হোলোকে তেজ গলত
 চিকিৎসক আহি ফটাকানি বান্ধি
 পাপৰ প্ৰলেপ দিলেহি মূৰত ।
 যমছত গল আঁতৰি যেতিয়া
 যমৰাজ আহি সোমাল তাত,
 ধৰ্মৰাজ হই দেখুৱাই গল—
 বিচাৰ কৰিব দোষ কাৰ গাত ।

(২)

সাতকৰে আহি মনত পৰিল
 আগতে গোটেৱা লাঠীৰ দ'ম
 জেলৰ দুৱাৰ চুকত দেখা যে—
 অপেক্ষি আছিল আজিৰ কণ ।

মনত পৰিল এখন কছল
 জাবত ছুজনে টানি যে লোৱা,
 খাল নোহোৱাত বৈ থাকোতেই
 চেচা ভাত গাল সদায় খোৱা।
 আক কয়দীৰ পোচাকেও নটা
 গাতে গোন্ধোৱা চুবীয়াখন,
 গৰুৰ দানা যেন ভাত আঞ্জা
 খাওঁতে সদায় একোখন বণ।
 বাঘৰ পোৱালী চুৱানি পাতৰ
 চুৱাই ছুজ্জে নোৱাৰে খাব,
 বলেৰে খুৱাব খুজিলে দেখাতে
 স্বভাৱতে সি গৰজি উঠিব।
 গঁৰালত পালে ব্যাধে সেই কথা
 কিয় বা মানিব?—শৰ-সজ্জান
 যাৰ নিত্য কৰ্ম, ধৰ্ম-বস্ত্ৰপাত—
 তেজেৰেই হয় গজা-স্নান।
 কটোৱালো হয় যি ঠাইত 'হজুৰ',
 কঠোৰ কিমান শাসন দণ্ড
 কিদৰে বুজিব দেশৰ হস্তে
 কাৰা ভোগ কৰা সেনাকবুন্দ।
 খোৱায়ে নিদিলে পোন হই খোজ
 সিও অপৰাধী যি ঠাইত হয়,
 অহিংস যুদ্ধৰ বন্দী সেনাসন্ত্ৰে
 কিদৰেনো তাক মূৰ পাতি লয়?

এইদৰে সোঁটা মোজা লাগি থাকে
বাঘৰ পোৱালী শুনি গোছৰা ;
ব্যাধে শৰ টাচি থৈছিল তাৰে
পোন্তক তুলিলে জাঁবৰ পৰা ।

(৩)

তাপ খালে জুই এই কাণ্ড দেখি,
দোমোজাট প্ৰহৰী সোমাই গল ;
দেখে পৰি আছে লেতুমেতু হই
কেবাচিন তেলেৰে তিতা কষল ।
ছাই হই গল জুয়ো ততালিকে
প্ৰহৰী হাততে স্তমাই গল ;
ক'ব জুইকুৰা কোনেনো জ্বলানে—
পানীৰ ঔটেঙা পানী যে কল !

(৪)

দৈত্য-দানৱৰ লীলা-ভূমি এই
নিষ্ঠুৰ নিষ্ঠুৰ কাৰাগাৰ ;
সেৱকৰ বক্ত পৰিল যি ঠাইত
বেদী হল আজি মাতৃ-পূজাৰ ।

মুঞ্জবিল

নহয় ইডালি মোৰ সোণৰ জিজিবি
কেৱল মামৰে ধৰা লোৱৰ শিকলি ;
কাৰাব মাজত পাই পিন্ধিলো ডিঙিত,
ভাবিলো 'কদ্রাক মালা সেয়ে হব বুলি।

ঘূৰাই ঘূৰাই তাকে জপ কৰি পালো
ঘিটি বীজমন্ত—ধ্বনি উঠিল প্রাণত ;
সেয়ে আজি প্রতিধ্বনি কৰে জিজিৰিত,
বাজিছে নৃপুৰ নৱ বৃন্দাবনত।

ঘূৰি দেখো জিজিৰিত জলে অগ্নিশিখা
সেয়ে মোৰ কাৰাগাৰ দিলে পোহৰাই,
তাৰ পোহৰতে দেখো সন্তান গণৰ
ধ্যান মাত্ৰ জননীৰ চৰণ সেৱাই।

জিজিৰিতে মুঞ্জবিল তেজী বঙা ফুল,
কাঁইটীয়া মদাৰত মোৰ জীৱনৰ ;
দেৱতা ভকত ক'তো নালাগে যদিও—
বি মাতৃ চৰণৰ।

